

รายงานวิจัยเชิงบูรณาการพัณฑกิจสัมพันธ์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

เรื่อง

การส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน บ้านเนินสะอาด ม.6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว

ผู้วิจัย

อาจารย์ ดร. สมทรง บรรจงธิติทาน

ภายใต้ชุดโครงการวิจัยและพัฒนาสร้างพลังร่วมในการพัฒนาเป็นเมืองน่าอยู่
ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน โครงการย่อยที่ 2 สร้างองค์ความรู้และ
นวัตกรรมที่เหมาะสมกับการพัฒนาเชิงพื้นที่

รายงานการวิจัยฉบับนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์
โดยผ่าน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สำนัก 3
ปีงบประมาณ 2561

บทสรุปผู้บริหาร

โครงการวิจัยเรื่อง การส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนบ้านเนินสะอาด ม.6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนาคร จังหวัดสระบุรี ฉบับนี้ เป็นโครงการวิจัยที่ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย จากมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี โดยผ่านสำนักกองทุน ส่งเสริมสุขภาพ(สำนัก3) ในประเด็นการบริหารจัดการท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วมภายใต้ชุดโครงการวิจัย และพัฒนาสร้างพลังร่วมในการพัฒนาเป็นเมืองน่าอยู่ ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน โครงการย่อยที่ 2 สร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมที่เหมาะสมกับการพัฒนาเชิงพื้นที่ มีพื้นที่เป้าหมาย คือ บ้านเนินสะอาด ม.6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนาคร จังหวัดสระบุรี โดยมีวัตถุประสงค ของงานวิจัย เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมการส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน และศึกษารูปแบบ การจัดการป่าชุมชนบ้านเนินสะอาด หมู่.6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนาคร จังหวัดสระบุรี พบประเด็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน คือ

ความต้องการใช้ประโยชน์ที่ดินจำนวนมากเพื่อปลูกพืชเชิงเดียวจากนายทุนนอกพื้นที่ ซึ่งมีแนวโน้มส่งผลต่อความเสี่ยงต่อการสูญเสียพื้นที่ป่าชุมชนและเป็นที่ดินส่วนกลางสาธารณะ ประโยชน์ ประมาณ 20 ไร่ หากชาวบ้านและหน่วยงานไม่สามารถบูรณาการจัดการเพื่อสร้าง การมีส่วนร่วมด้วยการส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ย่อมส่งผลต่อ การพัฒนาศักยภาพหรือขีดความสามารถของชาวบ้านในการปกป้องและอนุรักษป่าชุมชนได้อย่าง ยั่งยืนต่อไป ดังนั้น แนวทางในการแก้ไขปัญหาใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเชิงเป็น เครื่องมือสำคัญในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาประเด็นปัญหาดังกล่าว ซึ่งได้ดำเนินการวิจัยร่วมกับ ชุมชน ด้วยวิธีการจัดเวทีประชาชน การสัมภาษณ์ การอบรมเชิงปฏิบัติการกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง พบฯ บ้านเนินสะอาด มีทุนทางสังคมที่หลากหลายดำรงอยู่ในหมู่บ้าน เช่น ฐานทรัพยากรธรรมชาติ ผู้นำ วัฒนธรรมประเพณี สถาบันทางสังคม หน่วยงานสนับสนุนการพัฒนา เป็นปัจจัยเอื้อที่ส่งผล เกิดกระบวนการพัฒนาในระดับหมู่บ้านที่น่าสนใจ โดยเฉพาะการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน ในพื้นที่ประกอบด้วย การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติการ ร่วมรับประโยชน์ และร่วมติดตาม รวมถึงการสร้างพลังความร่วมมือลักษณะเป็นองค์กรชุมชน คือ กลุ่มนุนรักษป่าชุมชน เป็นองค์กร ชาวบ้านที่มีบทบาทดำเนินการจัดการป่าชุมชนบ้านเนินสะอาดให้สามารถดำรงอยู่ ทั้งยังเชื่อมโยงไปสู่ การเข้าร่วมกระบวนการองค์กรชุมชน คือ สถาบันการชุมชนตำบลหนองน้ำใส ได้อย่างน่าสนใจ

อย่างไรดี การวิจัยในครั้งนี้ มีข้อเสนอแนะใน 2 ประเด็น คือ ในระดับพื้นที่เนื่องจากพื้นที่ การวิจัยครั้งนี้ มีข้อจำกัดเรื่องวิถีการผลิตของหมู่บ้าน ชาวบ้านมีอาชีพเกษตรกรรม ถูกกาลเก็บเกี่ยว

ผลผลิตทางการเกษตรมีระยะเวลา ส่งผลให้ชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมไม่มากนัก และความต่อเนื่องการทำวิจัย เพราะมีภาคีความร่วมมือได้เข้ามาสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน หากดำเนินการวิจัยต่อเนื่องเพื่อยกระดับงานวิจัยเชิงประดีนที่หลากหลายย่อมนำไปสู่การสร้างเครือข่ายงานพัฒนาและสามารถตอบโจทย์การพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในพื้นที่ได้อย่างแท้จริง

หัวข้อวิจัย การส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน บ้านเนินสะอาด ม.6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนาคร จังหวัดสระแก้ว
ชื่อผู้วิจัย สมทรง บรรจงอธิทานต์
หน่วยงาน สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
ปีงบประมาณ 2561

บทคัดย่อ

การศึกษา มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาระบวนการมีส่วนร่วมส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน และศึกษารูปแบบการจัดการป่าชุมชนบ้านเนินสะอาด หมู่.6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนาคร จังหวัดสระแก้ว โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนาม ด้วยการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การจัดเวทีประชาคม การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ข้อมูลที่ได้ naïmawicreath แบบอุปนัยและวิเคราะห์โดยจำแนกชนิดข้อมูล

ผลการศึกษา พบว่า บ้านเนินสะอาด ภูมิหลังการตั้งถิ่นฐานจากชาวอีสานที่อพยพเข้ามาบุกเบิกที่ดินทำกิน ยังสืบสานพุทธศาสนาอีสาน หมู่บ้านห่างจากอำเภอวัฒนาคร ประมาณ 20 กิโลเมตร ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นเครือญาติ มีจำนวนครัวเรือน 89 ครัวเรือน ผู้อยู่อาศัย 260 คน นับถือศาสนาพุทธ อาชีพหลัก ทำเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ หมู่บ้านมีระบบไฟฟ้าเข้าถึงทุกครัวเรือน ส่วนน้ำอุปโภคบริโภคทุกครัวเรือนใช้ระบบประปาหมู่บ้าน ด้านงานพัฒนามีหน่วยงานเข้ามาสนับสนุนทำงานร่วมกับหมู่บ้านทั้งด้าน สุขภาพ อาชีพ สิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้ กระบวนการมีส่วนร่วม ยังเป็นแนวทางการจัดการปัญหาผ่านการจัดตั้งองค์กร กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชน ที่เกิดขึ้นจากการร่วมคิด การประชุมร่วมวางแผน เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหา การร่วมกันปฏิบัติการ และมีส่วนร่วมติดตามการดำเนินงาน ดังนั้น ทุนทางสังคมและกระบวนการ มีส่วนร่วม เป็นกลไกขับเคลื่อนเกิดองค์กรทางสังคมที่เข้มแข็ง สามารถจัดปัญหาพื้นที่ป่าชุมชนและพื้นดินเองได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ ทุนทางสังคม การมีส่วนร่วม การจัดต้นเอง

Research Title Promoting sustainable community forest management, Ban Nern Sa-at, Nong Nam Sai Subdistrict Watthana Nakhon District Srakaew Province
Author Somsong Banjongthtihan
Faculty Community Development Major Faculty of Humanities and Social SciencesValaya Alongkorn Rajabhat University Under the Royal Patronage
Year 2018

Abstract

The study was aimed aims to study the process of participation in community forest management by using qualitative research methodology which data was collected from sources, documents and field data. With informal interviews, community forum participatory and observation, data has been analyzed in induction and analyzed by data type classification.

The study found that Ban Nern Sa-at The settlement background from the Isan people who came to pioneer the arable land and people communicate by speaking in Isan language. The village is about 20 kilometers away from Watthana Nakhon District. Most villagers are relatives. There are 89 households, 260 residents, Buddhists, occupations, agriculture and animal husbandry. The village has electrical systems to access every household. As for the water supply, every household uses the village water supply system. In the development work, there are agencies to support, work with villages in terms of health, career, environment.

In addition, the process of participation is also a way to manage problems through the establishment of community forest conservation groups that arose from sharing ideas, planning meetings, analyzing the problem and operating together and participating in follow-up operations. Therefore, social capital and participation processes is a mechanism to drive strong social organizations, organize community forest areas and be self-reliant in a sustainable manner.

Key Words: Social Capital, Participation, Self-Management

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยเรื่องการส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนบ้านเนินสะอาด ม.6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ผู้นำชุมชนและชาวชุมชนบ้านเนินสะอาด หมู่.6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว องค์การบริหารส่วนตำบลหนองน้ำใส หน่วยงานภาครัฐความร่วมมือ ประกอบด้วย สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) สถานีเพาะชำกล้าไม้จังหวัดสระแก้ว ที่ให้ความร่วมมือ และทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์โดยผ่านสำนักงานกองทุนส่งเสริมสุขภาพ (สสส.สำนัก 3) ภายใต้ชุดโครงการวิจัยและพัฒนาสร้างพลังร่วมในการพัฒนาเป็นเมืองน่าอยู่ ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน โครงการย่อยที่ 2 สร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมที่เหมาะสมกับการพัฒนาเชิงพื้นที่

สารบัญ

หน้า

บทสรุปผู้บริหาร	
บทคัดย่อ	
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	
กิตติกรรมประกาศ	
สารบัญ	
สารบัญตาราง	
สารบัญภาพ	
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
1.3 ครอบแนวคิด หรือปัญหาที่ต้องการแก้ไขด้วยงานวิจัย(<u>ชุมชน</u>)	3
1.4 ขอบเขตการวิจัย	4
1.5 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	4
1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ	4
บทที่ 2 บริบทชุมชนท้องถิ่น	6
2.1 ข้อมูลทั่วไปบ้านเนินสะอด หมู่.6 ต.หนองน้ำใส อ.วัฒนาคร จ.สระแก้ว	6
2.2 ทุนศักยภาพชุมชน	6
2.3 ประเด็นเบื้องต้น สภาพปัญหาที่ควรได้รับการพัฒนา/แก้ไข	7
2.4 แนวทางการพัฒนา / แก้ไข <u>ด้วยกระบวนการวิจัย (ชุมชน)</u>	8
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	9
3.1 กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ร่วมโครงการ	9
3.2 แผนงานและวิธีการดำเนินการวิจัย	10
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการสำรวจ เก็บรวบรวมข้อมูล	11
3.4 การวิเคราะห์ประมวลผลข้อมูล และประเมินติดตามโครงการ	11

สารบัญ (ต่อ)

บทที่ 4 ผลการวิจัยและอภิปรายผล	12
4.1 ผลและการวิเคราะห์ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการทำงาน	12
4.2 ปัญหาที่ได้รับการแก้ไข/องค์ความรู้ นวัตกรรมที่เกิดขึ้น	28
4.3 การตอบบทเรียน กระบวนการทำงาน และผลงาน ของแต่ละโครงการผ่าน “ฝีเสือตอบบทเรียน”	28
บทที่ 5 สรุปผลการดำเนินโครงการและข้อเสนอแนะ เพื่อนำสู่นโยบายสาธารณะ	31
5.1 สรุปผลการดำเนินโครงการ และข้อเสนอแนะในการดำเนินงานเพื่อ พัฒนางานวิจัยท้องถิ่นของพื้นที่ดำเนินการ	31
5.2 ประเด็นที่สามารถพัฒนาสู่นโยบายสาธารณะ ระดับชุมชน /อบต/เทศบาล/ จังหวัด ในรูปแบบพันธกิจสัมพันธ์กับคู่ความร่วมมือ	32
เอกสารอ้างอิง	32

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
2.1 แนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยกระบวนการวิจัย	8
3.1 แผนการดำเนินงาน	10
3.2 วิธีการดำเนินงาน	11

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1.1 กรอบแนวคิดงานวิจัย	3
4.1 การจัดเวลาที่วิเคราะห์ปัญหาหมู่บ้านเนินสะอด	15
4.2 ผังแสดงวงจรหนึ่งสินบ้านเนินสะอด	19
4.3 นักศึกษาร่วมกับชุมชนปลูกป่าชุมชนบ้านเนินสะอด	20

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมนั้น เป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์ที่ได้ใช้ประโยชน์เกือกภูมิพื้นที่ทางภาคี และดำรงอยู่นับอดีตถึงปัจจุบัน แต่วิถีการพัฒนาในสถานการณ์ที่เป็นอยู่มนุษย์กลับมีความต้องการที่หลากหลายเพื่อนำทรัพยากรธรรมชาติตามตอบสนองความต้องการตนเองเพื่อก้าวไปสู่การสร้างความทันสมัยทั้งด้านการผลิต การบริโภค สร้างความมั่งคั่งความเป็นอยู่ในระดับปัจเจกบุคคลอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการพัฒนาเพื่อก้าวไปสู่การสร้างความทันสมัยนี้กลับส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม รวมถึงวิถีชีวิตผู้คนต่างแยกชิงกอบโภยใช้ประโยชน์จากแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่โลกได้สร้างไว้ให้อย่างไร้ขอบเขต ความเสื่อมโทรมของป่าไม้ แหล่งน้ำที่เคยหล่อเลี้ยงผู้คนกลับแห้งหาย พื้นที่ป่า ท้องถิ่นสูญหายไปกลับถูกกาล พื้นดินอันอุดมสมบูรณ์ด้วยแร่ธาตุกลับถูกกัดเซาะไปพร้อมกับฝนไม่ตกลังตามตามฤดูกาล สิ่งแวดล้อมธรรมชาติต่างที่เป็นอยู่จึงขาดความสมดุล ขาดการเกื้อกูล ประเด็นดังกล่าว นี้ ซัชวาล ทองดีเลิศ (2547: 19) ให้ความเห็นอย่างน่าสนใจว่า ปัจจุบันความคิด ความเชื่อของคนในท้องถิ่นเริ่มเปลี่ยน แต่ก่อนนี้การพัฒนา แต่ปัจจุบันเริ่มทำลายธรรมชาติ สมัยก่อนพื้นแผ่นดินมีแม่ธรณ์ แม่คงคา มีผีป่า แต่ตอนนี้เปลี่ยนไปอย่างมาก ใจเย็น ไร้ความเชื่อของเรามีความเป็นพื้นท้อง เกื้อกูลกันแต่ตอนนี้เป็นแบบตัวครัวตัวมัน สมัยก่อนพึงทนเอง แต่สมัยนี้พึงคนอื่น พึงตลาด ซึ่งเราเรียกว่า “บริโภคนิยม” เนื่องจากเมื่อไรก็ตามไม่มีการซื้อ ธุรกิจจะเจ็บ ตอนนี้จึงส่งเสริมการซื้อกัน ส่งเสริมให้มีการใช้เงินมาก ๆ เพื่อให้ธุรกิจต่าง ๆ อยู่ได้ และมีความสอดคล้องกับความเห็นของ อรศรี งามวิทยาพงศ์ (2549: 59-60) ที่ได้อธิบายไว้ว่า การพัฒนาเศรษฐกิจที่รักษาภูมิปัญญา ให้คงอยู่ในท้องถิ่น ท้องถิ่นต้องการ แต่ก็ต้องการที่จะรักษาภูมิปัญญาไว้ ด้วยเศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรมและบริการตามแบบประเทศอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นต้นแบบของความทันสมัยตามแผนพัฒนาฯ มีจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ การเพิ่มความเจริญเติบโตหรือความมั่งคั่งทางวัฒนธรรม ด้วยเศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรมและบริการตามแบบประเทศอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นต้นแบบของความทันสมัยที่รักษาต้องการ และมุ่งการขยายตัวของเมืองใหญ่ที่มีความทันสมัย ซึ่งจุดมุ่งหมายทั้ง 2 ประการนี้ ได้กระทบต่อวิถีชีวิตของชาวชนบทในระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพาเน้นการพึ่งพาธรรมชาติและการพึ่งพาภันrongภัยในชุมชนและระหว่างชุมชน การเปลี่ยนแปลงการผลิตภาคเกษตรกรรมจากเพื่อกินเองในครัวเรือนที่มีความหลากหลายตามประโยชน์การบริโภคและใช้สอย มาปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อส่งออกต่างประเทศ เช่น ข้าว มันสำปะหลัง ยางพารา ข้าวโพด อ้อย ฯลฯ และมุ่งใช้สารเคมีควบคุมจัดการกับธรรมชาติ เช่น ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้า ฯลฯ เพื่อเพิ่มผลผลิตให้ได้ปริมาณมากตามความต้องการ ในด้านการเกษตรหรือระบบนิเวศมีการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่า จากการถางป่าเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจ การตัดถนนเพื่อความสะดวกในการขนย้ายผลผลิตสู่ตลาดโลกและนำสินค้าอุปโภคบริโภคจากตลาดภายนอกเข้าสู่ชุมชน มีการสร้างเขื่อนเพื่อผลิตไฟฟ้าให้แก่เศรษฐกิจอุตสาหกรรม

ฯลฯ การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพดังกล่าว จึงนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทั้งการผลิตและการบริโภค ของชุมชนเดิมโดยตรง

จากความเห็นของ ชชวाल ทองดีเลิศ และอรศรี งามวิทยาพงศ์ ซึ่งให้เห็นได้ว่า สถานการณ์ การเปลี่ยนแปลงที่ปราบภัยขึ้นภายในได้ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมของสังคมไทยกำลังประสบปัญหา เพราะถูกใช้สอยและการทำลายล้างด้วยความต้องการของมนุษย์อย่างต่อเนื่อง และปัญหาส่วนหนึ่งมีพื้นฐานมาจากการนโยบายการพัฒนาเพื่อก้าวไปสู่การสร้างความทันสมัย ที่ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน เช่น ระบบความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี แบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง ได้ปรับเปลี่ยนไปสู่การให้ความสำคัญเชิงมูลค่ามากกว่าคุณค่า การสร้างค่านิยม สมัยใหม่ที่วัดความร่ำรวยจากวัตถุสิ่งของเพื่ออำนวยความสะดวกความสุข เช่น เครื่องใช้ไฟฟ้า รถมอเตอร์ไซด์ รถยนต์ โทรศัพท์มือถือ เป็นปัจจัยกระตุนให้มนุษย์แสวงหาเพื่อตนเองอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อมที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติและเป็นทุนทางสังคมส่วนร่วม จึงถูกผู้คนต่างแยกซึ่งเข้า ครอบครองเพื่อให้ได้มาและใช้สอยอย่างไร้ซึ่งจำกัด ทั้งยังมีแนวโน้มเป็นปัญหาที่มีความรุนแรงทุกพื้นที่ของสังคมไทย ดังนั้น การปกป้องรักษาให้ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมดำรงอยู่อย่างยั่งยืน ย่อมเกี่ยวข้องกับปัจจัยสำคัญ สองประการ คือ 1) ชุมชนท้องถิ่น มีศักยภาพหรือขีดความสามารถในการจัดการทรัพยากรชุมชนและสามารถอยู่ร่วมกับทรัพยากรที่ดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนหรือไม่ และ 2) ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างชาวบ้านในชุมชนมีสถานะที่เท่าเทียมสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างเกือบถ้วน เพราะมีเป้าหมายเพื่อร่วมกันขับเคลื่อนปฏิบัติการปกป้องรักษาให้ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมของชุมชนดำรงอยู่อย่างยั่งยืนได้อย่างไร

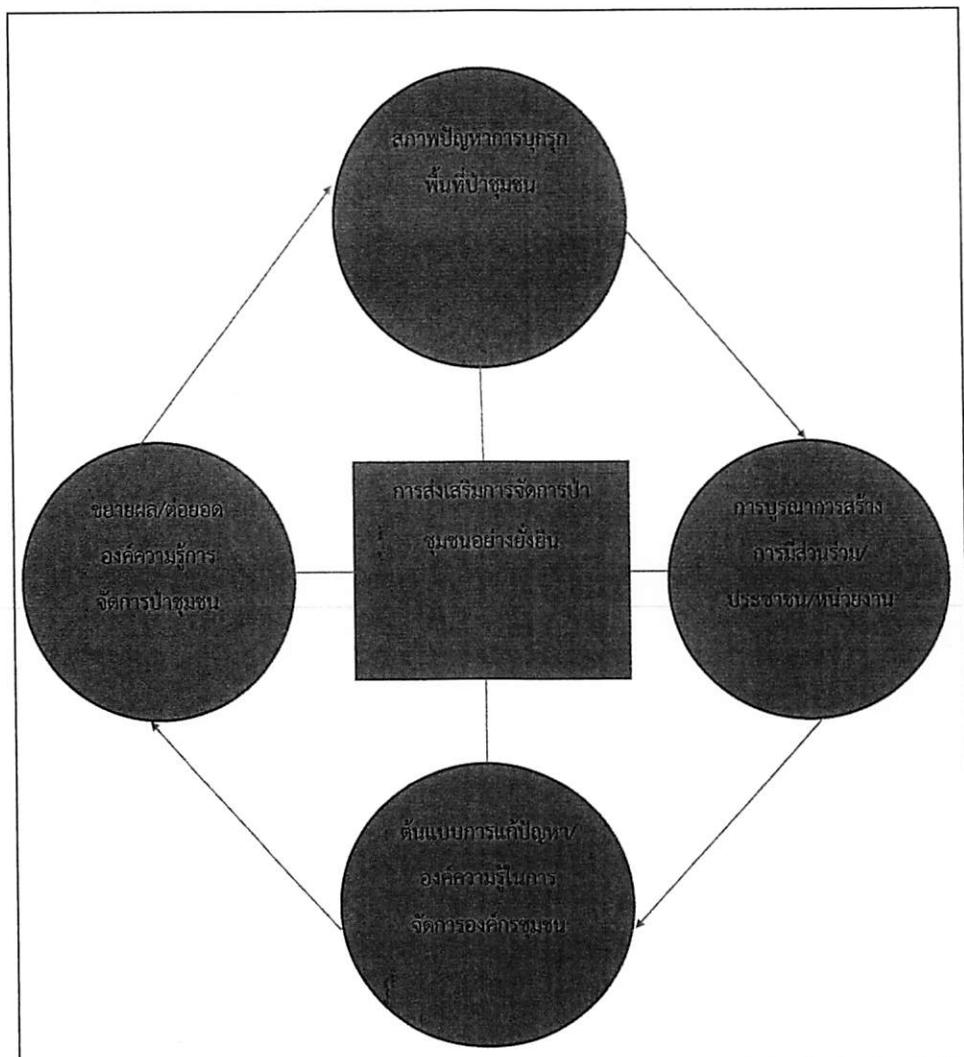
จังหวัดสระแก้วเป็นจังหวัดหนึ่งที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นจังหวัดนำร่องในเรื่องการบริหารจัดการท้องถิ่น จากสำนักกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ในปีงบประมาณ 2559 – 2562 ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงทำการศึกษาโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการประชุมกลุ่ม (Focus Group) เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2560 กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Steak Holder) ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ตัวแทนชุมชน ผู้ปกครอง ตัวแทนหน่วยงานราชการ จำนวน 18 คน ซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว ในประเด็นที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วม ประเด็นปัญหาที่พบคือ ความต้องการใช้ประโยชน์ที่ดินจำนวนมากเพื่อปลูกพืชเชิงเดียวจากนายทุนนอกพื้นที่ ซึ่งมีแนวโน้มส่งผลกระทบต่อความเสี่ยงต่อการสูญเสียพื้นที่ป่าชุมชนและเป็นที่ดินส่วนกลางสาธารณะประโยชน์ ประมาณ 20 ไร่ หากชาวบ้านและหน่วยงานไม่สามารถบูรณาการจัดการเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมด้วยการส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ย่อมส่งผลกระทบต่อการพัฒนาศักยภาพหรือขีดความสามารถของชาวบ้านในการปกป้องและอนุรักษ์ป่าชุมชน ได้อย่างยั่งยืน ต่อไป

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัย จึงสนใจที่จะศึกษาการส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน บ้านเนินสะодаด ม.6 ตำบลหนองน้ำใส อ.วัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษาระบวนการมีส่วนร่วมหารส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนบ้านเนินสะodaด หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว
- 1.2.2 เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการป่าชุมชนบ้านเนินสะodaด ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว

1.3 กรอบแนวคิด หรือปัญหาที่ต้องการแก้ไขด้วยงานวิจัย (ชุมชน)

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดงานวิจัย

1.4 ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่ บ้านเนินสะอาด หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว
ขอบเขตด้านเวลา เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2560 - มกราคม พ.ศ. 2561

ขอบเขตด้านเนื้อหา กระบวนการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ และประชาชนในพื้นที่มีบทบาท
ส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน และรูปแบบการจัดการป่าชุมชน บ้านเนินสะอาด ม.6 ตำบล
หนองน้ำใส จังหวัดสระแก้ว

1.5 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนที่ถูกวิธีและการยอมรับจากภาค
ส่วนต่างๆ

1.5.2 เกิดรูปแบบการจัดการป่าชุมชนโดยประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

1.6.1 การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการ
พัฒนากิจกรรมการจัดการป่าชุมชน

1.6.2 การเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและทัศนคติ ที่เกิดขึ้นจาก
ฝึกฝนเกิดทักษะและประสบการณ์และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการป่าชุมชน

1.6.3 การจัดการ ป่าชุมชน หมายถึง พื้นที่ป่าไม้ภายในชุมชนที่ได้ถูกใช้สอยตามวิถีชีวิต
ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นและมีระบบการบริหารจัดการโดยกระบวนการมีส่วนร่วมและการ
เรียนรู้จากประชาชน

บทที่ 2

บริบทชุมชนท้องถิ่น

- 2.1 ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่บ้านเนินสะอาด หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว
- 2.2 ทุนศักยภาพชุมชน พื้นที่บ้านเนินสะอาด หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว
- 2.3 ประเด็นปัจจัย สภาพปัจจุบันที่ควรได้รับการพัฒนาแก้ไข
- 2.4 แนวทางการพัฒนาแก้ไข ด้วยกระบวนการวิจัย (ชุมชน)

- 2.1 ข้อมูลทั่วไปของบ้านเนินสะอาด หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว

2.1.1 ประวัติความเป็นมา

บ้านเนินสะอาด หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว เป็นหมู่บ้านที่มีอายุมากกว่า 80 ปี โดยแยกตัวจัดตั้งเป็นหมู่บ้านจากบ้านหนองหลุมและบ้านหนองน้ำใส นำโดยพ่อพา ดาซัย และคณะ ซึ่งเป็นผู้นำหมู่บ้านยุคบุกเบิก ประชากรส่วนใหญ่มีพื้นเพมาจากชาวอีสานที่ยังคงเอกลักษณ์ในการสื่อสารพูดภาษาอีสานเป็นภาษาถิ่น

2.1.2 อาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียง คือ

ทิศเหนือ ติด หมู่ 10 บ้านเนินเหล่า

ทิศใต้ ติด คลองคลุ

ทิศตะวันออก ติด คลองพระปง

ทิศตะวันตก ติด หมู่ 9 บ้านท่าพระจันทร์

2.1.3 จำนวนครัวเรือน บ้านเนินสะอาด มีจำนวนครัวเรือน ปัจจุบัน มีจำนวน 89 ครัวเรือน แต่อยู่จริง จำนวน 60 ครัวเรือน

2.1.4 จำนวนประชากร นับตามรายชื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งจำนวน 322 คน แต่อยู่จริงจำนวน 260 คน เนื่องจากการย้ายถิ่นไปทำงานต่างพื้นที่ ทั้งกรุงเทพมหานคร และจังหวัด อำเภอ ใกล้เคียง อาชีพหลัก ประชาชนส่วนใหญ่ทำเกษตรกรรมปลูก อ้อย ยูคาลิปตัส มันสำปะหลัง อาชีว.org ทำสวนครัว เลี้ยงวัว ไก่ เป็ด

2.1.5 สถาบันทางสังคม ประกอบด้วย โรงเรียนประถมศึกษาบ้านสะอาด มีนักเรียนจำนวน 80 คน มีวัด 1 แห่ง ชื่อวัดเนินสะอาด และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ 1 แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล

2.1.6 องค์กรทางสังคม ที่ได้ดำเนินการจัดตั้ง ประกอบด้วย

1. กลุ่ม ออมทรัพย์ชุมชน มีทุนดำเนินงาน 600,000 บาท สมาชิก 80 คน

2. กลุ่ม กช.จก. มีทุนดำเนินงาน 280,000 สมาชิก 30 คน
 3. กลุ่ม อบรม. สมาชิก 11 คน
 4. กลุ่ม กองทุนหมู่บ้าน มีทุนดำเนินงาน 3,000,000 บาท สมาชิก 80 คน
 5. กลุ่มพัฒนาสตรีหมู่บ้าน สมาชิก 20 คน
- ปัจจุบันองค์กรทางสังคม ทั้ง 5 องค์กร ยังดำเนินกิจกรรม

2.1.7 สิ่งสาธารณูปโภค ประกอบด้วย มีถนนเชื่อมระหว่างหมู่บ้านอื่นเข้าหมู่บ้านเนินสะอาด โดยได้รับการสนับสนุนจาก อบต. ใน การจัดสร้าง นอกจากราชี ยังมีประชาทุ่บ้าน จำนวน 4 แห่ง โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก อบต. และกรมอนามัย บ้านเนินสะอาด มีแหล่งน้ำสำคัญ คือ ฝาย น้ำสีเสียด ซึ่งอยู่ระหว่างการขุดลอกเพื่อให้ใช้งานในฤดูแล้ง และบ่อ涵้ำสาธารณะขนาด 20 ไร่ โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจัดสร้างจากสำนักงานเกษตรจังหวัดพร้อมทั้งเป็นหน่วยงานดำเนินการติดตั้งระบบไฟฟ้าเข้าหมู่บ้าน

2.1.8 หน่วยภาครัฐร่วมมือ ที่ประสานความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมกับหมู่บ้าน ประกอบด้วย

1. สำนักงานเกษตรจังหวัด ให้การสนับสนุนแหล่งน้ำใช้ในหมู่บ้านขนาด 10 ไร่ ทั้ง ยังให้การสนับสนุนเรื่องเทคโนโลยีความรู้การประกอบอาชีพ อาทิ การปลูกพืชที่เหมาะสม กับพื้นที่และฤดูกาล
 2. องค์การบริหารส่วนตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว ให้การสนับสนุนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน อาทิ ถนน柏油ในหมู่บ้าน การพัฒนาแหล่งน้ำ การพัฒนาคุณภาพชีวิต อาชีพ
 3. กรมอนามัย ให้การสนับสนุนแหล่งน้ำใช้ในหมู่บ้าน ลักษณะประชาทุ่บ้าน
 4. สำนักงานสาธารณสุขอำเภอวัฒนานคร สนับสนุนการดูแลสุขภาพประชาชน การรณรงค์ป้องกันโรคตามฤดูกาล อาทิ ไข้เลือดออก พิษสุนัขบ้า
- ผู้ที่สามารถติดต่อได้ ผู้ใหญ่บ้าน สมบูรณ์ ดาชัย เบอร์โทร 082-2056099, หมอดิน ตำบล, หมอดินหมู่บ้าน, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน, สมาชิก อบต.

2.2 ทุนศักยภาพชุมชน พื้นที่บ้านเนินสะอาด ม.6 ตำบลหนองน้ำใส อ.วัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว

2.2.1 ทุนศักยภาพชุมชน ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาการส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน บ้านเนินสะอาด ประกอบด้วย

1. ผู้นำหมู่บ้านสามารถขับเคลื่อนงานพัฒนาในระดับหมู่บ้านได้อย่างเข้มแข็ง
2. คณะกรรมการหมู่บ้านมีบทบาททำงานเป็นทีมเพื่องานพัฒนาหมู่บ้าน มีหน่วยสนับสนุนงานพัฒนาหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง

2.2.2 แนวทางงานพัฒนาหมู่บ้านมีมิติการบูรณาการงานทั้งระดับกิจกรรมและหน่วยงาน

1. มีองค์กรทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้งดำเนินงานจากความร่วมมือระหว่างชาวบ้าน
2. สถาบันสังคมมีบทบาทรวมศูนย์กิจกรรมงานบุญประเพณีชาวบ้านต่างให้ความสำคัญและเข้าร่วมอย่างต่อเนื่อง
3. โรงเรียนเป็นแหล่งให้การศึกษาอบรมบุตรหลานชาวบ้านในหมู่บ้าน ผู้ปกครองนักเรียน ครู จะมีกิจกรรมร่วมกันสม่ำเสมอ
4. ชาวบ้านยังให้ความสำคัญงานบุญประเพณีและได้สืบสานนับอดีตถึงปัจจุบัน หมู่บ้านมีป่าชุมชน ซึ่งเป็นฐานทรัพยากรที่สำคัญสำหรับชาวบ้านได้ใช้สอยร่วมกัน
5. มีแหล่งน้ำทั้งที่เกิดขึ้นจากการธรรมชาติ และเป็นแหล่งน้ำใหม่จากการจัดสร้างโดยหน่วยงานให้การสนับสนุน เป็นหมู่บ้านหนึ่งของอำเภอวัฒนาคร จังหวัดสระบุรี ที่ไม่ขาดแคลนแหล่งน้ำอุปโภค บริโภค ของชาวบ้าน
6. การสัญจรเดินทางมีความสะดวกสบายถนนลาดยางเข้าหมู่บ้านมีทางเดินเข้าออกได้หลายเส้นทาง
7. ผู้หญิงในหมู่บ้านมีบทบาททำงานพัฒนาที่นำสนใจ เกิดการรวมกลุ่มสร้างกิจกรรมหลายกลุ่ม

2.3 ประเด็นบ่งชี้ สภาพปัญหาที่ควรได้รับการพัฒนาแก้ไข

สภาพปัญหาที่ควรได้รับการพัฒนาประกอบด้วย

- 2.3.1 ปัญหาขาดการจัดการใช้สอยทรัพยากรป่าชุมชนที่เหมาะสม
- 2.3.2 ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ดินป่าชุมชนจากคนภายนอกชุมชน
- 2.3.3 ปัญหาขาดองค์กรทางสังคมในการจัดการดูแลพื้นที่ป่าชุมชนหมู่บ้าน

2.4 แนวทางการพัฒนาแก้ไข ด้วยกระบวนการวิจัย (ชุมชน)

แนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยกระบวนการวิจัย

ระยะการวิจัย	ปัจจัยนำเข้า (Input)	กระบวนการ (Process)	ผลผลิต (Output)
ระยะที่ 1 ศึกษาชุมชน/ทุนทางสังคมบ้านเนินสะอาด	-ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี -ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน หมู่บ้าน	-จัดทำเครื่องมือ ¹ -จัดเวทีประชาธิรัฐ -ประเมินความสอดคล้อง ² โดยผู้ทรงคุณวุฒิ -เก็บข้อมูลและวิเคราะห์ ข้อมูล	-ผลการวิเคราะห์ ชุมชน/ทุนทางสังคม หมู่บ้าน
	-ศึกษาสภาพปัญหา หมู่บ้าน โดย กระบวนการมีส่วนร่วม ³ -ศึกษารูปแบบกิจกรรม ที่จะใช้ในการส่งเสริม การจัดการป่าชุมชน	จัดเวทีประชาคม	-สภาพปัญหาของชุมชน หมู่บ้านผลจากการจัด เวทีประชาคม -กิจกรรมที่ส่งเสริมการ จัดการป่าชุมชนจาก การจัดเวทีประชาคม
ระยะที่ 2 ศึกษา รูปแบบกิจกรรมใน การส่งเสริม การ จัดการป่าชุมชนบ้าน เนินสะอาดอย่าง ยั่งยืน	-หาผู้นำ/คนที่สนใจเข้า ร่วมกิจกรรม -ศึกษากิจกรรมในการ ส่งเสริมการจัดการป่า ชุมชน	-จัดตั้งคณะกรรมการบริหาร จัดการป่าชุมชน -จัดทำรูปแบบกิจกรรมใน การส่งเสริมการจัดการป่า ชุมชน	-คณะกรรมการ รูปแบบกิจกรรมใน ชุมชน
ระยะที่ 3 เสนอแนะ แนวทางการนำ รูปแบบกิจกรรมการ ส่งเสริมการจัดการ ป่าชุมชนบ้าน เนิน สะอาดอย่างยั่งยืน	-รูปแบบการจัดการป่า ชุมชนอย่างยั่งยืนบ้าน เนินสะอาด	-สร้างต้นแบบกิจกรรม	-แบบประเมินกิจกรรม

ตารางที่ 2.1 แนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยกระบวนการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมการส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนและศึกษารูปแบบการจัดการป่าชุมชนบ้านเนินสะอาด หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าตามหัวข้อต่อไปนี้

- 3.1 กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ร่วมโครงการ
- 3.2 แผนงานและวิธีการดำเนินการวิจัย
- 3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการสำรวจ เก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.4 การวิเคราะห์ประมวลผลข้อมูล

3.1 กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ร่วมโครงการ

รายงานผู้ร่วมโครงการ

3.1.1 ประชาชน/ชุมชนในพื้นที่บ้านเนินสะอาด หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว ประกอบด้วย นักศึกษา ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์กรบริหารส่วน ตำบล ตัวแทนกลุ่มทางสังคม ประชาชนในหมู่บ้าน

3.1.2 รายชื่อนักศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาพื้นที่ชุมชน ชั้นปีที่ 2 คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ประกอบด้วย

1. นางสาวนิสาชล จันทนตรี
2. นางสาวลลิตา อรอรรถ
3. นางสาวอินทุอร เกิดลิย
4. นางสาวณภาพร อุตตะกะ
5. นางสาวชลธิชา วรรพา
6. นางสาวน้ำรัตน์ ชัยภูมิ
7. นางสาวสุชาดา มั่นคง
8. นายธนาพัฒน์ ภูเดช

3.1.3 รายงานภาคีที่เกี่ยวข้อง

1. สมาชิกองค์กรบริหารส่วนตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว กลุ่มอาชีพ กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน กลุ่momทรัพย์
2. นายสมาน ทองเชิง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเนินสะอาด หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว

3. สถานีเพาะชำกล้าไม้จังหวัดสระแก้ว (ให้การสนับสนุนกล้าไม้)
4. นักพัฒนาชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว
5. สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

3.2 แผนงานและวิธีการดำเนินการวิจัย

3.2.1 แผนการดำเนินงาน (ระยะเวลา 6 เดือน)

ลำดับ	กิจกรรม	เดือนที่							
		1	2	3	4	5	6	7	8
1	เสนอโครงการวิจัย	✓							
2	ดำเนินการวิจัย		✓	✓					
3	สรุปผลวิเคราะห์ผล				✓				
4	คืนข้อมูลให้ชุมชน					✓			
5	จัดทำเล่มและเผยแพร่ผลงาน							✓	✓

ตารางที่ 3.1 แผนการดำเนินงาน

3.2.2 วิธีการดำเนินงาน

วิธี การดำเนินงานหลัก	อธิบาย วิธีดำเนินการ	ช่วงเวลา ดำเนินการ
เสนอโครงการและทำ สัญญา	เสนอโครงการและจัดทำ TOR	ม.ค. 61
- การดำเนินการแก้ไข ปัญหา /พัฒนางานตาม กระบวนการของโจทย์วิจัย ร่วมกับชุมชน นักวิจัยเชิง พื้นที่ และ อบต.	ดำเนินกิจกรรมโครงการ	ก.พ. – มี.ค. 61
สรุปผล วิเคราะห์ผลและ และถอดบทเรียน	ชุมชน อบต. คณะวิจัย และภาคร ร่วมกันสรุปผล บทเรียน โครงการ องค์ความรู้ นวัตกรรม	เม.ย 61

วิธีการดำเนินงานหลัก	อธิบาย วิธีการดำเนินการ	ช่วงเวลา ดำเนินการ
จัดเวทีประชาคมเพื่อคืน ข้อมูล ระหว่างนักวิจัย และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อร่วมกันพัฒนาสู่นโยบาย สาธารณะ ระดับชุมชน/ จังหวัด	พ.ศ. 61
จัดทำรายงาน และ เผยแพร่ผลงาน		มิ.ย. – ก.ค. 61

ตารางที่ 3.2 วิธีการดำเนินงาน

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการสำรวจ เก็บรวบรวมข้อมูล

3.3.1 เครื่องมือวิจัยชุมชน ประกอบด้วย

1. แบบสัมภาษณ์
2. จัดเวทีชุมชน การวิเคราะห์ผู้มีส่วนร่วม
3. workshop

3.3.2 แบบสัมภาษณ์

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมการเก็บข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ

1. ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล
2. ตอนที่ 2 ข้อมูลหมู่บ้าน

ขั้นตอนการนำเครื่องมือมาใช้เป็นแบบสัมภาษณ์การวิจัย

1. ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากเอกสาร ตำรา หนังสือ
2. ผลการศึกษาข้อมูลหมู่บ้านเบื้องต้นจากการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับแกนนำหมู่บ้านและการสังเกตบริบทชุมชน
3. ผู้วิจัยสร้างแบบสัมภาษณ์ในการจัดเก็บข้อมูลและนำแบบสัมภาษณ์ให้ผู้ทรงวุฒิ พิจารณาความเหมาะสม
4. ตรวจสอบแบบสอบถามอีกครั้ง
5. จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป
6. การเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ไปใช้สัมภาษณ์กับชาวบ้าน แกนนำ หน่วยงาน โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการ ดังนี้

1. ผู้วิจัยประชุมวางแผนการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

2. อบรมแบบสัมภาษณ์ให้ผู้สัมภาษณ์ (นักศึกษา) มีความเข้าใจตรงกันตามประเด็นการสัมภาษณ์
 3. ผู้วิจัยพร้อมผู้สัมภาษณ์ลงพื้นที่ปฏิบัติการสัมภาษณ์ข้อมูล
 4. ผู้วิจัยตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลการสัมภาษณ์

3.3.3 จัดเวทีชุมชน การวิเคราะห์ผู้มีส่วนร่วม

การศึกษาสภาพปัญหาของหมู่บ้านเนินสะอาด หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนา
นคร จังหวัดสระบุรี

1. ประชากรผู้ให้ข้อมูล

ประชากรผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย ชาวบ้าน ผู้นำ ตัวแทนองค์กรทางสังคมหมู่บ้าน
หน่วยงาน จำนวน 30 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การจัดเวทีประชาคม โดยมีผู้เข้าร่วม 30 คน ประกอบด้วย ชาวบ้าน ผู้นำ ตัวแทน
องค์กรทางสังคมในหมู่บ้าน หน่วยงาน

3.3.4 Work shop

ฝึกปฏิบัติการกิจกรรมในการส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน บ้านเนินสะอาด หมู่ 6
ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระบุรี โดยมุ่งเน้นกระบวนการแบบมีส่วนร่วมเพื่อทำ
ความเข้าใจเรื่องการจัดการป่าชุมชน พร้อม คณะกรรมการดำเนินงาน นักศึกษา ตัวแทนหน่วยงาน
ลงพื้นที่ป่าชุมชนเพื่อร่วมกันปลูกป่าชุมชน เชิงปฏิบัติการ (Workshop)

โดยมีขั้นตอนดำเนินการดังนี้

1. มีวิทยากรมาให้ความรู้เรื่องการจัดการป่าชุมชน (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
องค์การมหาชน)
2. ประสานหน่วยงาน คือ สถานีเพาะพันธุ์กล้าไม้ จังหวัดสระบุรี เพื่อขอความ
อนุเคราะห์กล้าไม้ใช้ปลูกในพื้นที่ป่าชุมชน
3. จัดตั้งคณะกรรมการจัดการป่าชุมชนบ้านเนินสะอาด หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส
อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระบุรี
4. คณะกรรมการร่วมกับชาวบ้านร่วมกันกำหนดข้อตกลง กฎ กติกา การดูแลพื้นที่
ป่าชุมชนร่วมกัน
5. กำหนดแผนงานการจัดการป่าชุมชนที่จะดำเนินการร่วมกัน
6. คณะกรรมการพร้อมชาวบ้านและนักศึกษา ลงพื้นที่ปฏิบัติในการปลูกป่าชุมชน
ร่วมกัน

7. คณะกรรมการ ชาวบ้าน นักศึกษา สรุปสิ่งที่ได้จากการลงปฏิบัติการปลูกต้นไม้ในพื้นที่ป่าชุมชนร่วมกัน

3.4 การวิเคราะห์ประเมินผลข้อมูล

3.4.1 การวิเคราะห์ประเมินผลแบบสัมภาษณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ส่วนที่ 1 แบบสัมภาษณ์ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล
2. ส่วนที่ 2 แบบสัมภาษณ์ข้อมูลหมู่บ้าน

โดยใช้วิธี ใช้การตีความคำสำคัญที่กำหนดไว้ในประเด็นการสัมภาษณ์ ประกอบด้วย ปัญหาหมู่บ้านเรื่องหลัก คือ เรื่องใด ใครครรภ์มีบทบาทในการจัดการปัญหาหมู่บ้าน อย่างให้หมู่บ้านที่ต้องการเห็นความสำคัญในปัจจุบันและอนาคตเป็นอย่างไร การมีส่วนร่วมหมายถึงอย่างไร ป่าชุมชน ความมุ่งมั่นทางรักษาให้ยั่งยืนอย่างไร และจัดการอย่างไรเมื่อมีผู้บุกรุกป่าชุมชนหมู่บ้าน เป็นต้น

3.4.2 การวิเคราะห์ประเมินผล จัดเวทีชุมชน การวิเคราะห์ผู้มีส่วนร่วม

1. นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ชุมชน มาสรุปและจำแนกเป็นรายด้าน
2. นำข้อมูลที่สรุปจากเวทีชุมชน มาตรวจสอบและวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) เป็นภาพรวมรายด้าน

3.4.3 การวิเคราะห์ประเมินผล Work shop

1. นำข้อมูลจากวิทยาให้ความรู้มาสอบถามกลับผู้เข้าร่วมการฝึกปฏิบัติการ อาทิ พันธุ์ไม้ วิธีการปลูก การดูแลรักษาในฤดูกาลต่าง ๆ การใช้สอยประโยชน์ที่เหมาะสมจากป่าชุมชน รวมรวมประเด็นสำคัญของข้อมูล โดยการพรรนนานาวิเคราะห์

บทที่ 4

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

ในการศึกษาเรื่อง การส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน บ้านเนินสะอาด ม.6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาระบวนการมีส่วนร่วมการจัดการป่าชุมชนและศึกษารูปแบบการจัดการป่าชุมชนบ้านเนินสะอาด หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนาคร จังหวัดสระแก้ว โดยการนำเสนอในบทนี้จะเป็นการนำเสนอผลการศึกษาผลการวิจัยและอภิปรายผล ของโครงการชุด สสส. ประกอบด้วย

4.1 ผลและการวิเคราะห์ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการทำงานวิจัย

โดยนำเสนอผลการวิจัยร่วมกับวิเคราะห์ข้อมูลจากการใช้เครื่องมือวิจัยชุมชน 3 เครื่องมือ เพื่อเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ซึ่งประกอบด้วย แบบสอบถาม จัดเวทีประชาคม การวิเคราะห์ผู้มีส่วนร่วม และWork shop ผลการวิจัยสรุป ได้ดังนี้

4.1.1 วัตถุประสงค์ที่ 1 ศึกษาระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมการจัดการป่าชุมชน หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนาคร จังหวัดสระแก้ว

โดยแบ่งข้อมูลในการศึกษาออกเป็น 3 ส่วน

1. ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์ชุมชนมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการทราบถึงบริบทพื้นที่ หมู่บ้านเนินสะอาด หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนาคร จังหวัดสระแก้ว ในมิติต่าง ๆ

2. ส่วนที่ 2 การค้นหาศักยภาพชุมชน ซึ่งหมายถึง ทุนทางสังคม ที่ดำเนรงคงอยู่และ ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาในระดับหมู่บ้านเนินสะอาด หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนาคร จังหวัดสระแก้ว

ส่วนที่ 3 การค้นหาระบวนการมีส่วนร่วมการจัดการป่าชุมชน

4.1.2 วัตถุประสงค์ที่ 2 ศึกษาศึกษารูปแบบการจัดการป่าชุมชนหมู่บ้านเนินสะอาด หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนาคร จังหวัดสระแก้ว จากการดำเนินงานวิจัยดังกล่าวนี้ นำไปสู่การตอบวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้รายละเอียดต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 ศึกษาระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมการจัดการป่าชุมชน หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนาคร จังหวัดสระแก้ว โดยแบ่งข้อมูลในการศึกษาออกเป็น 3 ส่วน

1. ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์ชุมชนมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการทราบถึงบริบทหมู่บ้านเนินสะอาด ในมิติต่าง ๆ ประกอบด้วยการตั้งถิ่นฐาน บ้านเนินสะอาด เป็นหมู่บ้านที่มีอายุมากกว่า 80 ปี ประชากรส่วนใหญ่มีภูมิหลังจากชาวอีสานที่อพยพเข้ามาบุกเบิกที่ดินทำกิน และตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัย ปัจจุบันยังดำเนินการเกษตรกรรมในการสืบสานพุทธศาสนาเป็นภาษาถิ่น

เป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก มี จำนวนครัวเรือน 89 ครัวเรือน แต่อยู่จริง จำนวน 60 ครัวเรือน การปลูกสร้างบ้านเรือนส่วนใหญ่มีลักษณะปลูกสร้างขึ้นเดียวหลังคาปูด้วยกระเบื้องบางส่วน เป็นสังกะสีส่วนฝาบ้านก่ออิฐถือปูนพื้นบ้านราดด้วยซีเมนต์ บ้านปลูกอยู่ใกล้กันหอดイヤว่าไป ตามถนนหมู่บ้านแต่เมื่อการปลูกต้นไม้เป็นlobรั่ว กันบอกเขตบ้านโครงบ้านมัน หากบ้านใดมี พื้นที่มากนอกจากปลูกบ้านแล้วนั้นยังกันพื้นที่บ้านส่วนไว้ปลูกพืชสวนครัว ไม้ผล ทำคอกเลี้ยง สัตว์

ประชาร นับตามรายชื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งมีจำนวนทั้งสิ้น 322 คน แต่อยู่อาศัยจริงใน หมู่บ้านจำนวน 260 คน ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก ทำเกษตรกรรมปลูกพืชไร่ เช่น อ้อย ยุ��ลิปต์ส มันสำปะหลัง อาชีร่อง ทำสวนครัว เลี้ยงสัตว์ ลักษณะพื้นดินทำเกษตรกรรม เป็น ดินเนื้อสีแดงร่วนปนทรายมักไม่ชุ่มอุ่มน้ำ ซึ่งสอดคล้องกับพืชที่ปลูกใช้น้ำน้อย อาทิ มัน สำปะหลัง อ้อย ยุ��ลิปต์ส เป็นต้น

ภาพที่ 4.1 การจัดเวทีวิเคราะห์ปัญหาหมู่บ้านเนินสะอาด

ลักษณะทางกายภาพ บ้านเนินสะอาด อยู่ห่างจากถนนสายหลักอำเภอวัฒนาคร -บุรีรัมย์ ประมาณ 20 กิโลเมตร การสัญจรเดินทางระหว่างหมู่บ้านกับนอกพื้นที่ชาวบ้าน ส่วนใหญ่ใช้รถส่วนตัว คือ มอเตอร์ไซด์ รถระยะ รถอีแตน ถนนภายในหมู่บ้านได้รับการ สนับสนุนจากการบริหารส่วนตำบลหนองน้ำใส จัดสร้างลักษณะถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก แต่ถนนรอบหมู่บ้านเชื่อมต่อไปยังป่าชุมชนเป็นถนนดินลุกรัง หมู่บ้านมีระบบไฟฟ้าเข้าถึงทุก ครัวเรือนพร้อมปักเสาไฟติดตั้งหลอดไฟให้แสงสว่างยามค่ำคืน ระบบบำบัดน้ำใช้ ประกอบด้วย น้ำประปาหมู่บ้านได้ถูกวางท่อส่งน้ำเข้าถึงทุกครัวเรือน ห่างจากหมู่บ้าน

ประมาณ 2 กิโลเมตร ติดกับพื้นที่ป่าชุมชนมีสารน้ำขนาดใหญ่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐเข้ามาดำเนินการขุดสร้างเก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้งและห่างจากหมู่บ้านไปทางทิศใต้ประมาณ 5 กิโลเมตร มีลำคลองน้ำธรรมชาติไหลผ่าน ชาวบ้านร่วมกับหน่วยงานภาครัฐดำเนินการจัดทำฝายน้ำล้นเพื่อเก็บกักน้ำไว้ในการผลิตภาคเกษตรกรรม การสื้อสารติดต่อกับภายนอกหมู่บ้านชาวบ้านนิยมสื่อสารด้วยโทรศัพท์มือถือ (จากการสังเกต) บริเวณกลางหมู่บ้านมีอาคารเรือนแพสองห้องเก็บของ ห้องน้ำ อาคารมีขนาดกว้าง 10 เมตร ยาว 20 เมตร เป็นสถานที่จัดกิจกรรม ประชุม อบรม นั่งเล่น ของชาวบ้าน

กรณีชาวบ้าน เจ็บป่วยไม่มากมักจะเดินทางไปขอความช่วยเหลือรักษาพยาบาลเบื้องต้นที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุภาพหน่องน้ำใส ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างหมู่.6 และหมู่.4 ประมาณ 3 กิโลเมตร ส่วนผู้มีอาการเจ็บป่วยหนักชาวบ้านมักส่งตัวไปรักษาที่โรงพยาบาลอำเภอวัฒนานคร ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 20 กิโลเมตร

ส่วนด้านการศึกษา ชาวบ้านผู้มีอายุส่วนใหญ่จบการศึกษาภาคบังคับ แต่จากการสัมภาษณ์ข้อมูลพบว่า ปัจจุบันครอบครัวให้ความสำคัญด้านการศึกษามากกว่าในอดีตซึ่งส่งบุตร-หลานไปเรียนหนังสือที่สูงขึ้นทั้งในระดับมัธยมปลายที่โรงเรียนวัฒนานคร และวิทยาลัยการอาชีววัฒนานคร อย่างไรก็ตี เด็กเล็กภายในหมู่บ้านจะเรียนภาคบังคับที่โรงเรียนประถมศึกษาหมู่บ้าน คือ โรงเรียนบ้านเนินสะอาด เปิดการเรียนการสอนระดับประถมศึกษาปีที่ 1 – 6 ปัจจุบันมีนักเรียนจำนวน 62 คน ครุประจำการจำนวน 9 คน

ระบบความเชื่อและสัมพันธ์ทางสังคม บ้านเนินสะอาด มีวัดประจำหมู่บ้าน 1 วัด ชื่อวัดบ้านเนินสะอาด ซึ่งเป็นศูนย์กลางการทำกิจงานบุญประเพณีของหมู่บ้าน ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธ แต่ยังมีการให้ไว้บ้านผู้เรือน การทำบุญประจำบ้าน ส่วนงานบุญประเพณีที่ยังสืบทอดอยู่ในปัจจุบัน ประกอบด้วย การ rodents ของพรผู้สูงอายุช่วงเทศกาลวันสงกรานต์ งานบุญแห่เทียนเข้าพรรษาที่ชาวบ้านร่วมกับโรงเรียนนำเทียนไปจำนำพรรษาที่วัดเนินสะอาด งานบุญออกพรรษาหรือการทอดกฐินที่ชาวบ้านได้ร่วมกันเป็นเจ้าภาพต้อนรับคณะผู้มาทอดกฐินวัดเนินสะอาด นอกจากงานบุญประเพณีที่ชาวบ้านได้ร่วมกันสืบทอดแล้วนั้น คือการตักบาตรพระช่วงเช้าโดยมีพระวัดเนินสะอาดอุกมาบิณฑาราททุกวัน

นอกจากงานบุญประเพณีที่ชาวบ้านบ้านเนินสะอาด ต่างได้ร่วมกันสืบทอดเป็นแบบแผนที่ยึดถือปฏิบัติส่งต่อจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่น ผู้ใหญ่บ้านสมบูรณ์ ดาษย ให้ข้อมูลที่น่าสนใจว่า บ้านเนินสะอาด หมู่.6 แยกตัวมาจากการหมู่บ้านหนองหลุมและบ้านหนองน้ำใส ชาวบ้านส่วนใหญ่มีพื้นเพ็งจากชาวอีสานที่ยังคงทำการเกษตรใน การสื้อสารพูดภาษาอีสานเป็นภาษาถิ่น ซึ่งบ้านเนินสะอาดเป็นหมู่บ้านขนาดเล็กมีเพียงไม่กี่ครัวเรือน ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นเครือญาติไปมาหากันการทางเลาะขัดแย้งมีบ้างแต่จะลงด้วยการจับเข้าพูดคุยกัน หากมีงาน

บุญบ้าน งานบวช งานตาย บ้านไก่เรือนเคียงจะมาช่วยงานบ้านจะนำของข่าวงานผู้ใหญ่สมบูรณ์ ด้วย ยังกล่าวเพิ่มเติมว่า ผสมเป็นผู้ใหญ่บ้านมาหลายปีเห็นว่าความรักความผูกพันระหว่างชาวบ้านที่เกิดขึ้นส่งผลกับงานพัฒนาหมู่บ้านได้รับความร่วมมือด้วยดีทั้งจากการเข้าร่วมประชุม การเสียสละเงิน เสียสละแรงกาย อย่างกรณีงานวันพ่อวันที่ 5 ธันวาคม ชาวบ้านจะอกรมาทำกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้านทุกปี การทะเลาะขัดแย้งอย่างรุนแรงแบบขึ้น โรงขึ้นศาลที่หมู่บ้านไม่มี เลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล 2 คน ก็หาเสียงกันไปหลังเลือกตั้งเสร็จก็มาทำงานพัฒนาร่วมกัน (สัมภาษณ์ วันที่ 26 เมษายน พ.ศ.2560)

อย่างไรก็ตี ระบบความเชื่อที่ส่งผ่านการสืบสานงานบุญประเพณี รวมถึงความสัมพันธ์ทางสังคมในหมู่บ้านเนินสะอาด นั้น ได้เป็นพลังขับเคลื่อนที่นำไปสู่การสร้างความร่วมระหว่างชาวบ้านเพื่อต้องการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาหมู่บ้านไปสู่ชุมชนจัดการ ตนเองยึดมั่นอย่างมั่นใจ อาทิ การจัดการเรื่องสิ่งแวดล้อมในชุมชน การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพหมู่บ้าน เช่น ระบบน้ำอุปโภคบริโภค แหล่งน้ำ ถนน ไฟฟ้า หอกระจายเสียงหมู่บ้าน ศาลาเอนกประสงค์ เป็นต้น

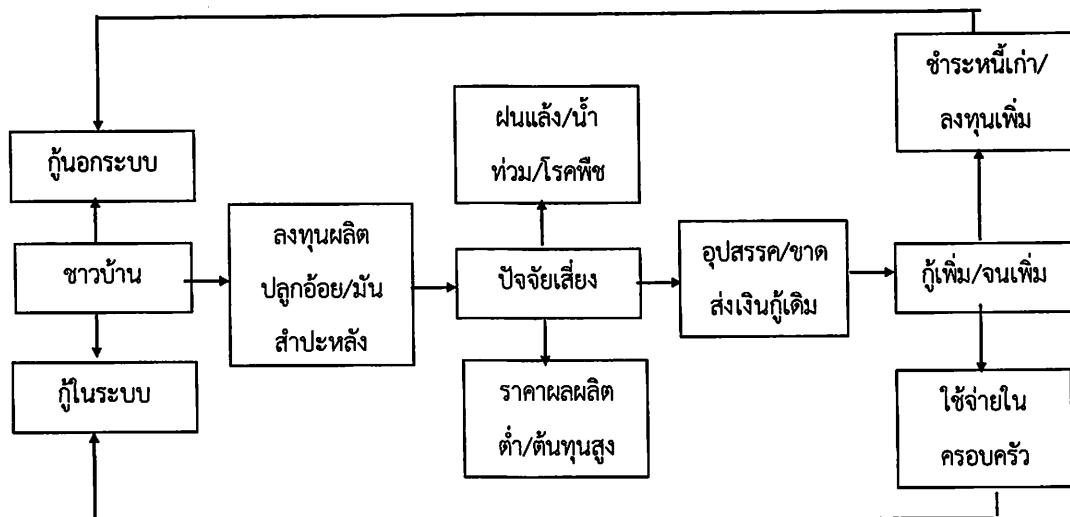
สถาบันทางสังคม เป็นหน่วยงานหลักมีบทบาททางสังคมทั้งด้าน การศึกษา ศาสนา สุขภาพ การปกครองท้องถิ่น ประกอบด้วย โรงเรียนบ้านเนินสะอาด วัดบ้านเนินสะอาด โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพชุมชนตำบลหนองน้ำใส องค์การบริหารส่วนตำบลหนองน้ำใส แล้วนั้น ยังประกอบไปด้วย องค์กรที่จัดตั้งดำเนินงานทั้งจากนโยบายหน่วยราชการในพื้นที่ และนอกพื้นที่ รวมถึงองค์กรทางสังคมที่จัดตั้งดำเนินงานโดยชาวบ้านในชุมชนเอง เพราะองค์กรที่จัดตั้งดำเนินงานต่างมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการแก้ปัญหาความเดือดร้อนและสนับสนุนงานพัฒนาที่นำไปสู่การพึ่งตนเองของชาวบ้านในหมู่บ้านทางด้านเศรษฐกิจ สังคม อย่างยั่งยืน หากเป็นองค์กรทางสังคมที่จัดตั้งจากการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ บ้านเนินสะอาด ประกอบด้วย กลุ่มโครงการแก้ไขปัญหาความยากจน (กข.จก.) กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ส่วนองค์กรที่ดำเนินจัดตั้งโดยชาวบ้านเองได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์ชุมชน กลุ่มพัฒนาสตรีหมู่บ้าน เป็นต้น ปัจจุบันองค์กรทางสังคมที่กล่าวมาแล้วนี้ ยังดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

กล่าวได้ว่า องค์กรทางสังคมซึ่งเป็นสถาบันทางสังคมของหมู่บ้าน มีบทบาทแก้ปัญหาความเดือดร้อนด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ ของชาวบ้านเนินสะอาด ดังกรณีชาวบ้านประสบปัญหารဌ่องเงินหมุนเวียนก็สามารถถกยืมเงินจากกองทุนหมู่บ้านหรือกลุ่มออมทรัพย์ ไปบรรเทาหรือแก้ปัญหาความเดือดร้อนด้านการศึกษาบุตรหลาน ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน การประกอบอาชีพ ประเด็นดังกล่าว นี้ จากการพูดคุยกับพ่อสมาน ทองชิง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ให้ข้อมูลที่น่าสนใจว่า ข้อดีของกองทุนที่จัดตั้งดำเนินงานในหมู่บ้าน คือ ชาวบ้าน

ไม่ต้องไปหอยิ่มเงินกู้นอกระบบที่ส่งผลให้ชาวบ้านเป็นหนี้เป็นสินต่อเนื่อง ยอดเงินกู้และดอกเบี้ยเหมาะสมกับกำลังชำระคืนของผู้กู้ยืม ระยะเวลาชำระคืนสามารถทำข้อตกลงกับทางกลุ่มได้ ชาวบ้านสามารถบริหารจัดการหรือวางแผนการใช้เงินที่เหมาะสมกับรายได้อาชีพ และความจำเป็นเดือดร้อนที่ดี สุดท้ายคือชาวบ้านมีศักดิ์ศรี เพราะเงินกองทุนของตนเองไม่ต้องรอคอยการช่วยเหลือจากใคร (สัมภาษณ์ วันที่ 26 เมษายน พ.ศ.2560) ดังนั้น สถาบันทางสังคมภายใต้การดำเนินงานจากองค์กรชุมชนในหมู่บ้าน จึงเป็นพลังการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือและกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างชาวบ้านเพื่อต้องการแก้ปัญหาอุปสรรค ความเดือดร้อนในระดับบุคคลและครัวเรือนที่ปรากฏขึ้นในหมู่บ้านเนินสะodaด ซึ่งพลังการพัฒนานี้เป็นกลไกขับเคลื่อนที่นำไปสู่ชุมชนเกิดศักยภาพหรือขีดความสามารถในการจัดการตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ

ปัญหาหมู่บ้าน จากการจัดทำเวทีประชาคมหมู่บ้านเพื่อวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคที่ชาวบ้านหมู่บ้านเนินสะodaในสถานการณ์ปัจจุบัน ประกอบด้วย

1. **ปัญหาความยากจน** ที่เกิดขึ้นจากการประกอบอาชีพ คือ การขายผลิตผลทางการเกษตรไม่ได้ราคาชาวบ้านไม่สามารถเป็นผู้กำหนดราคาขายได้ เช่น การปลูกอ้อยที่ขึ้นอยู่กับโรงงานรับซื้อและมีช่วงเวลาเก็บเกี่ยวสั้นบางครั้งประสบปัญหาแรงงานไม่มี ส่วนมันสำะหลังประสบปัญหาคาด้วยกับการปลูกอ้อยที่ขึ้นอยู่กับโรงงานเป็นผู้กำหนดราคา rับซื้อขึ้นลงในแต่ละช่วงปีที่ไม่เหมือนกัน ก่อปรกับการลงทุนที่มีต้นทุนเพิ่มขึ้นทุกปี ชาวบ้านต้องกู้หนี้กองทุนในหมู่บ้านบางส่วนต้องกู้ยืมธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ กู้ยืมสหกรณ์การเกษตร ชาวบ้านจึงต้องตอกย้ำให้กับดักแห่งวงจรหนี้สิน ตามผังดังนี้

ภาพที่ 4.2 ผังแสดง วงจรการหนี้สินบ้านเนินสะอด
หมู่.6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนาคร จังหวัดสระแก้ว

2. จากผังแสดง วงจรผังวงจรการหนี้สินบ้านเนินสะอด หมู่.6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนาคร จังหวัดสระแก้ว ดังกล่าวฯ อย่างได้ว่าชาวบ้านเนินสะอด ส่วนใหญ่ยังประสบปัญหาความยากจนที่เกิดขึ้นจากการผลิต ซึ่งส่งผลในระดับ ครัวเรือนชาวบ้านเกิดภาวะหนี้สินจากการกู้ยืมเงินทั้งแหล่งเงินกู้ในระบบและนอกระบบมาใช้จ่ายลงทุน ผลผลิตที่ได้รับมีปัจจัยเสี่ยงหากการผลิตไม่ประสบความสำเร็จ ชาวบ้านกลับต้องไปหยิบยืมเงินกู้เพิ่มเพื่อนำไปใช้หนี้เดิม ใช้จ่ายในครัวเรือน อาที ภาษีสังคม การเลี้ยงดูบุตร การดูแลสุขภาพยามเจ็บป่วย หรือค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่ไม่สามารถคาดเดาได้ สุดท้ายชาวบ้านเนินสะอดต้องตกอยู่ภายใต้ วงจรแห่งการหนี้ตตลอดไป

3. ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ดินป่าชุมชนจากคนภายนอกชุมชน บ้านเนินสะอด มีป่าชุมชนเป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์ ประมาณ 20 ไร่ และจากการลงพื้นที่เดินสำรวจของนักศึกษาสาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะกรรมการนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ และชาวบ้าน (วันที่ 27 เมษายน พ.ศ.2560) พบร้า ป่าชุมชนบ้านเนินสะอด ยังเป็นป่าชุมชนที่มีความสมบูรณ์ มีความหลากหลายพืชพันธุ์ของไม้และสัตว์หลากหลายชนิด ทั้งไม้ยืนต้น ไม้ล้มลุก สมุนไพร เช่น ไม้ประดู่ ยางนา พะยูง เต็งรัง ป่าไผ่ ไม้ເຄາ พີ່ງ

จำพากหัวและเง้า ทั้งยังเป็นแหล่งพักอาศัยขยายพันธุ์สัตว์จำพวกนกหลากหลายสายพันธุ์

อย่างไรก็ตาม ด้วยความสมบูรณ์ของพันธุ์ไม้และจำนวนพื้นที่ป่ามีขนาด 20 ไร่ จึงเป็นแหล่งสร้างความสนใจของนายทุนและคนนอกพื้นที่ ผู้ใหญ่สมบูรณ์ ดาษย ให้ข้อมูลว่า มีคนนอกหมู่บ้านได้เข้ามาลักlobตดไม่ไฟไม้เย็นต้นปอยครึ้งจนชาวบ้านต้องมาบอกว่ากลัวไม่ถูกตัดหมด แต่สิ่งที่น่ากลัว คือ คนนอกพื้นที่เข้ามาสอบถามว่าใครเป็นคนรับผิดชอบดูแลพื้นที่ป่าชุมชน พยามที่จะเข้ามาใช้สอยพื้นที่ป่าเพื่อประโยชน์ตนเอง ซึ่งเป็นเรื่องที่น่ากลัวมากหากมีการบุกรุกเพื่อใช้ประโยชน์ของนายทุนนับว่าเป็นเรื่องส่งผลเสียหายกับบ้านเนินสะอาดอย่างมาก เพราะป่าชุมชนแหล่งนี้ได้คงอยู่คู่กับหมู่บ้านมาอย่างนาน เป็นแหล่งอาหารชาวบ้านได้ทางหน่อไม้ หาเห็ด เก็บพืชห้องถินมาบริโภคในครัวเรือน ผู้ใหญ่สมบูรณ์ ดาษย ได้กล่าวว่าทั้งท้ายว่า หากไม่อนุรักษ์รักษาพื้นที่ป่าชุมชนแหล่งนี้แล้ว ชาวบ้านหมู่บ้านเนินสะอาดก็ไม่รู้จักรากเง้าและคุณค่าความเป็นชุมชนเก่าแก่มากกว่า 80 ปี ได้อย่างไร

ภาพที่ 4.3 นักศึกษาร่วมกับชุมชนปลูกป่าชุมชนบ้านเนินสะอาด

ปัญหาการขาดองค์กรทางสังคมในการจัดการดูแลพื้นที่ป่าชุมชนหมู่บ้าน ที่ผ่านมาความพยายามในการปกป้องรักษาพื้นที่ป่าชุมชน ชาวบ้านทำได้เพียงประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐให้เข้ามาสนับสนุนดำเนินการล้อมรั่วลดหนามเพียงเท่านั้น ปัจจุบันมีสภาพทรุดโทรมไม่สามารถป้องกันการบุกรุกได้มากนัก ประเด็นการป้องกันและรักษาพื้นที่ป่าชุมชนให้มี

ความยั่งยืนสามารถตอบสนองประโยชน์การใช้สอยของชาวบ้านตลอดไป นั้น ชาวบ้านเนินสะอด ต้องร่วมกันมือกันออกแบบหรือวางแผนงานกิจกรรมที่เหมาะสมความต้องการของชาวบ้าน ก็คือ การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนอย่างยั่งยืน ด้วย การจัดตั้งองค์กรเพื่อทำหน้าหรือมีบทบาทเป็นแกนกลางขับเคลื่อนการจัดพื้นที่ป่าชุมชนบ้านเนินสะอด อย่างเป็นระบบและขั้นตอน ดังนั้น องค์กรที่จัดตั้งดำเนินการนี้ ย่อมมีความสำคัญใน 2 ระดับ คือ ระดับหมู่บ้านจะเป็นองค์กรประสานความร่วมมือระหว่างชาวบ้านด้วยกันเองในการจัดการเรื่องราบทุกอย่าง และระดับหมู่บ้านกับภาคีความร่วมมือเพื่อเข้ามาสนับสนุนการจัดพื้นที่ป่าชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ส่วนที่ 2 การค้นหาศักยภาพชุมชน ซึ่งหมายถึง ทุนทางสังคม ที่ดำรงคงอยู่ในระดับหมู่บ้านและส่งผลต่อกระบวนการส่งเสริมการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้าน

เนินสะอด หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระบุรี ประกอบไปด้วยทุนทางสังคมด้านวัฒนธรรม ด้วยหมู่บ้านเนินสะอด มีภูมิหลังการตั้งถิ่นฐานมากกว่า 80 ปี ชาวบ้านต่างเป็นเครือญาติไปมาหากันตามปกติ แต่สิ่งหนึ่งที่ยึดโยงให้ชาวบ้านเกิดความรักความผูกพันซึ่งกันและกันคือ ความมีพื้นแพชาติอาชญากรรมที่กินอาหารและพูดภาษาเดียวกันแล้วนั้น การสืบสานร่วมกิจกรรมงานบุญประเพณีในเทศบาลต่าง ๆ ได้สะท้อนถึงความครรภาราที่เกิดขึ้นจากนบความเชื่อ ซึ่งเป็นรากเจ้าเดิมที่ส่งต่อจากคนรุ่นหนึ่งมาสู่คนอีกรุ่นหนึ่งอย่างน่าสนใจ อาทิ การไหว้ผีบ้านผีเรือน การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติที่เสียชีวิตไปแล้วซึ่งเทศบาลวันสงกรานต์ การร่วมแรงร่วมใจทำบุญหั้งการทอดผ้าป่าสามัคคี และงานบุญคริสต์ การให้ความเคารพน้อมผู้อายุ รวมถึงการทำบุญบำรุงดูแลช่วยออกแรงออกทรัพย์สร้างวัดบ้านเนินสะอด เดิมมีสถานะเพียงสำนักสงฆ์

กล่าวได้ว่า ทุนทางด้านวัฒนธรรม ดังที่กล่าวไว้แล้วนี้ได้สร้างกระบวนการความร่วมมือทำกิจกรรมระหว่างชาวบ้านที่ส่งผลเป็นกลไกสำคัญขับเคลื่อนงานพัฒนาในระดับหมู่บ้านบ้านเนินสะอด ในระยะต่อมาอย่างน่าสนใจ

ทุนทางสังคมด้านบุคคล หมู่บ้านแห่งนี้ พบร่วมกัน 3 ช่วงวัยเป็นแกนนำทำงานพัฒนาหมู่บ้านประกอบด้วย กลุ่มคนสูงวัย กลุ่มคนหนุ่มสาว และกลุ่มวัยเด็ก ซึ่งความแตกต่างระหว่างช่วงวัยนี้ได้ส่งผ่านเรื่องราวประสบการณ์การทำงานพัฒนาในหมู่บ้านได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้แล้วยัง พบร่วมกัน ผู้มีบทบาทนำหรือแกนนำขับเคลื่อนงานพัฒนาจาก เป็นผู้นำทางการประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นายกองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ครุ อาสาสมัครสาธารณสุข ซึ่งเป็นแกนนำหลักทำงานพัฒนาเชิงนโยบายที่รัฐมุ่งหมายดำเนินการแล้ว ยังมีประชาชนชุมชน เช่น หมอดินชาวบ้านที่

มีบทบาทส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ พระวัดเนินสะอดที่เป็นศูนย์รวมทำกิจกรรมด้านงานบุญประจำ หมู่อยาพื้นบ้าน เป็นต้น

จากการสังพิនที่ทำงานวิจัยร่วมกับชาวบ้าน เริ่มแต่การประสานงานเลือกพื้นที่ เลือกประเด็นการวิจัย ร่วมถึงจัดเวทีประชาคม และปฏิบัติการปลูกต้นไม้ในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านเนินสะอด ผู้วิจัยได้รับการประสานงานและความร่วมมืออ่อนน้อมถ่อมตนจากผู้นำและชาวบ้าน จนสามารถดำเนินการวิจัยสำเร็จด้วยดี

ทุนทางทางสังคมด้านภูมิศาสตร์ ด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่มีความหลากหลายทั้งจาก สิ่งสาธารณูปโภค ประกอบด้วย มีถนนเชื่อมระหว่างหมู่บ้านอื่นเข้าหมู่บ้านเนินสะอด โดยได้รับการสนับสนุนจาก องค์การบริหารส่วนตำบลหนองน้ำใสจัดสร้าง นอกจากนี้ ยังมีประปาหมู่บ้าน จำนวน 4 แห่ง โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก องค์การบริหารส่วนตำบลหนองน้ำใส และกรมอนามัย นอกจากนี้ ยังมีแหล่งน้ำสำคัญ คือ ฝายน้ำสีเสียด ซึ่งอยู่ระหว่างการขุดลอกเพื่อให้ใช้งานในฤดูแล้ง และมีบ่ออน้ำสาธารณะขนาด 10 ไร่ โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจัดสร้างจากสำนักงานเกษตรจังหวัด และได้รับการสนับสนุนจาก การไฟฟ้าอิมาอ่องวนานครดำเนินการติดตั้งระบบไฟฟ้าให้แสงสว่างในหมู่บ้าน รวมถึงมีพื้นที่ป่าชุมชนบ้านเนินสะอดมีขนาด 20 ไร่ เป็นแหล่งอาหาร สมุนไพรและไม้ใช้สอยของชาวบ้าน

นอกจากนี้ยัง พบร่วม ด้วยระยะทางสัญจรระหว่างหมู่บ้านไปหน่วยราชการสำคัญที่ ชาวบ้านต่างมีธุระ อาทิ โรงพยาบาลวัฒนานคร โรงเรียนวัฒนาครรเปิดสอนระดับมัธยมต้น – ตอนปลาย โรงเรียนสารพัดช่างวัฒนาคร สถานีตำรวจนครบาลสังเสริมสุขภาพตำบล หนองน้ำใส สหกรณ์การเกษตรวัฒนาคร มีระยะทางเพียง 20 กิโลเมตร เป็นถนนลาดยาง อย่างดี ส่วนโรงงานแห่งรับซื้อผลผลิตการเกษตรของชาวบ้านมีระยะทางห่างตัวอำเภอไปไม่มากนัก เช่น โรงงานน้ำตาล โรงงานแปรรูปมันสำปะหลัง เป็นเส้นทางสัญจรมีความสะดวกง่ายต่อการขนส่งผลิตผลการเกษตรของชาวบ้าน

ทุนทุนทางสังคมด้านภาคีความร่วมมือ บ้านเนินสะอด ได้ประสานทำงานพัฒนาหมู่บ้านร่วมกับภาคีความร่วมมืออย่างต่อเนื่อง ซึ่งส่งผลให้กิจกรรมงานพัฒนาสามารถแก้ปัญหาความเดือดร้อนแก่ชาวบ้านในด้านต่าง ๆ จากการลงพื้นที่และเข้าร่วมสังเกตการณ์ พบว่า มีดังกรณีตัวอย่างเป็นผลจากการประสานภาคีร่วมมือในงานพัฒนา เช่น

สำนักงานเกษตรจังหวัด ให้การสนับสนุนแหล่งน้ำใช้ในหมู่บ้านขนาด 10 ไร่ ทั้งยังให้การสนับสนุนเรื่องเทคนิคองค์ความรู้การประกอบอาชีพ อาทิ การปลูกพืชที่เหมาะสมกับพื้นที่และฤดูกาล

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) เข้ามาสนับสนุนงานพัฒนาและรับจดแจ้งขึ้นทะเบียนองค์กรชุมชนในพื้นที่

องค์การบริหารส่วนตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัดวนานคร จังหวัดสระบุรี ให้การสนับสนุนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน อาทิ ถนนภายในหมู่บ้าน การพัฒนาแหล่งน้ำ การพัฒนาคุณภาพชีวิตและอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้แก่ชาวบ้าน

กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ให้การสนับสนุนแหล่งน้ำประปาถูกสุขลักษณะ เป็นน้ำบริโภคและน้ำใช้ภายในหมู่บ้าน

สำนักงานสาธารณสุขอำเภอวัดวนานคร สนับสนุนการดูแลสุขภาพประชาชน การรณรงค์ป้องกันโรคตามดูถูก อาทิ ไข้เลือดออก พิษสุนัขบ้า

ส่วนที่ 3 กระบวนการส่งเสริมการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการร่าชุมชนอย่างยั่งยืน

1. จากการจัดทำเวทีประชาคมวันที่ 20 เมษายน พ.ศ.2561 โดยมีคณะวิทยากรจาก สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ชาวบ้าน ผู้นำ และนักศึกษาสาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ รวมทั้ง การลงสัมภาษณ์ข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ และได้นำข้อมูลมาสรุปผลพร้อมทั้งวิเคราะห์ผลข้อมูลทั้ง จากเวทีประชาคมและแบบสัมภาษณ์ เพื่อค้นหากระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมการจัดการป่าชุมชน บ้านเนินสะอาด หมู่. 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัดวนานคร จังหวัดสระบุรี สามารถสรุปได้ดังนี้

1) การเล็งเห็นความสำคัญ ที่จะอนุรักษ์ให้ป่าชุมชนบ้านเนินสะอาดมีความมั่งยืนไม่ถูกบุกรุกจากบุคคลภายนอกเพื่อเข้ามาใช้ประโยชน์และต้องการให้ป่าชุมชนพื้นที่แหล่งสุดท้ายบ้านเนินสะอาดคงอยู่คู่กับหมู่บ้าน ชาวบ้านสามารถใช้สอยประโยชน์ทั้งจากแหล่งอาหาร หน่อไม้ เห็ด หัวมัน สมุนไพร ไม้ไผ่ ซึ่งการเล็งเห็นความสำคัญมีขั้นตอนการดำเนินงาน ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วม ดังนี้

2) กระบวนการร่วมคิดร่วมร่วมพูดคุย หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าจับเขากุยกัน (เสห์) เป็นขั้นตอนที่เกิดขึ้นจากพื้นที่ป่าชุมชนเริ่มถูกภัยคุกคามจากปัจจัยภายนอกหมู่บ้าน ซึ่งมีแนวโน้มส่งผลกระทบกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวบ้านและหมู่บ้าน อาทิ พื้นที่ป่าชุมชนอาจสูญเสียชาวบ้านไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป ชาวบ้านอาจมีความชัดเจน เพราะความเห็นต่างในการป้องรักษาพื้นที่ป่าชุมชน อาจมีหน่วยงานภายนอกเข้ามาเสนอ วิธีการจัดการป่าชุมชนที่ไม่สอดคล้องกับบริบทวิถีชีวิตและหมู่บ้าน

3) ผู้ใหญ่บ้านสมบูรณ์ даซัย ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล หมู่. 6 บ้านหนองน้ำใส เป็นแกนนำหมู่บ้านเริ่มลงพูดคุยกับชาวบ้านว่าพื้นป่าชุมชนกำลังประสบปัญหา เพราะมีนายทุนและคนนอกพื้นที่เริ่มเข้ามาใช้ประโยชน์ กระบวนการดังกล่าว

นี้ เป็นการส่งข่าวให้ข้อมูลกับชาวบ้านรับทราบถึงสถานการณ์ที่กำลังเกิดขึ้น พร้อมกับกระตุ้นให้ชาวบ้านต่างได้ตระหนักรถึงภัยคุกคามบ้านเนินสะอาด ซึ่งเป็นถิ่นฐานอยู่อาศัยมีฐานทรัพยากรที่เกือบถูกลักชีวิตความเป็นอยู่ชาวบ้านอย่างยาวนาน ดังนั้น การส่งต่อข้อมูลเชิงสถานการณ์บอกเล่าเรื่องราวนี้มีเป้าหมายเพื่อต้องการให้ชาวบ้านในหมู่บ้านเตรียมตัวรับปรับตัวไปพร้อมกับสร้างความร่วมมือสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาได้อย่างไร โดยยึดหลักสำคัญที่ว่าผู้เป็นเจ้าของปัญหาย่อมรู้ดีว่าปัญหาคืออะไร มีมูลเหตุมาจากการสิ่งใด การแก้ปัญหาดีที่สุด คือ ผู้เป็นเจ้าของปัญหาต้องกล้าก้าวลุกขึ้นจัดการปัญหาด้วยตนเองให้สำเร็จ ลุล่วงด้วยดี ท้ายสุดประโยชน์ที่เกิดขึ้นผู้เป็นเจ้าของปัญหานั้นก็จะได้รับประโยชน์

4) การประสานภาคความร่วมมือภายนอก เข้ามาร่วมการให้ข้อมูลแนวทางการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนอย่างยั่งยืน พร้อมทั้งเตรียมจัดฝึกอบรมให้องค์ความรู้การปลูกป่า การเลือกประเภทไม้ที่เหมาะสมกับพื้นที่ ช่วงฤดูกาลปลูกป่าที่ประสบผลสำเร็จ การบำรุงดูแลหลังการปลูกป่าไปแล้ว รวมถึงการใช้สอยทรัพยากรในพื้นที่ป่าชุมชนอย่างยั่งยืน โดยรับความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) มาเป็นวิทยากรให้ความรู้แนวทางการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนอย่างยั่งยืน

5) ประสานงานขอสนับสนุนพันธุกรล้าไม้ โดยผู้ใหญ่บ้านเนินสะอาด และคณะกรรมการศึกษาศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์พันธุกรล้าไม้ ไปยังสถานีเพาะชำกล้าไม้จังหวัดสระบุรี อำเภอเขากวาง จังหวัดสระบุรี ซึ่งได้รับความร่วมมือจากหัวหน้าสถานีเพาะชำกล้าไม้ จังหวัดสระบุรี อนุเคราะห์พันธุกรล้าไม้ จำนวน 100 ต้น สนับสนุนการปลูกพื้นป่าชุมชนบ้านเนินสะอาด

กล่าวได้ว่า กระบวนการสร้างพลังการมีส่วนร่วม เพื่อกระตุ้นเตือนให้ชาวบ้านเนินสะอาดต่างตระหนักรถึงภัยการณ์ปัญหาที่กำลังปิดล้อมหมู่บ้าน ทั้งช่วงหัวเวลาดำรงอยู่ในสถานการณ์ปัจจุบัน คือ การสื่อสารข้อมูลและการติดตามข้อมูลจำเป็นต้องสอดคล้องเป็นชุดข้อมูลที่ถูกต้องหรือเป็นเรื่องราวเดียวกันระหว่างผู้ให้ข้อมูลและผู้รับสื่อสารข้อมูลระหว่างผู้นำชุมชนกับชาวบ้าน ระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน ข้อมูลที่ปรากฏขึ้นต้องไม่สร้างความสับสนหรือมีแนวโน้มสร้างความแตกแยกของหมู่บ้าน ส่วนในระยะยาวกระบวนการสร้างพลังการมีส่วนร่วม นี้ ย่อมส่งต่อการตัดสินใจร่วมกันระหว่างผู้นำและชาวบ้านอันจะนำไปสู่ชุมชนมีศักยภาพหรือขีดความสามารถในการจัดการตนเองและพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนได้แท้จริงต่อไป

2. การประชุมร่วมวางแผน เป็นกระบวนการสร้างความร่วมมือระหว่างผู้นำ ชาวบ้าน และหน่วยงานภายนอก ผ่านการจัดประชุมประชาคมหมู่บ้าน ซึ่งมีรายละเอียดประกอบด้วย

1) การจัดเวทีประชุมประชาชน เพื่อร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาว่าอะไรเป็นมูลเหตุ ปัญหาที่เกิดขึ้นจากปัจจัยภายในหมู่บ้าน พบร่วมกับผู้ที่ผ่านมาชาวบ้านได้ใช้สอยประโยชน์จากพื้นที่ป่าชุมชนบ้านเนินสะอาดอย่างต่อเนื่อง แต่ขาดการอนุรักษ์ดูแลให้พื้นที่ป่าชุมชนเหล่านี้สุดท้ายมีความสมบูรณ์ ใครอย่างใดใช้สอยประโยชน์ก็สามารถเข้าพื้นที่ป่า เช่น ต้องการไม้ไผ่ ก็ตัดไม้ไผ่ บุกหัวมันหาพืช หาสัตว์กระรอก แม้ ก็งัก ก็เดินเข้าพื้นที่ป่าไม่มีใครว่าใครได้ใครทักท้วงก็ไม่ฟัง เพราะเป็นคนหมู่บ้านเดียวกัน นานวันเข้ากลับมีคนนอกพื้นที่เข้ามาใช้ประโยชน์และพยายามใช้สอยแบบถาวร ซึ่งเวทีประชุมการแลกเปลี่ยนเพื่อวิเคราะห์ปัญหา โดยมีเจ้าหน้าที่สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) และนักศึกษาสาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะกรรมการบุคลากรและสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ฯ เข้าร่วมการจัดเวทีได้นำไปสู่การรับทราบข้อมูลและการตระหนักรู้ของชาวบ้านว่าปราบปรามที่เกิดขึ้นนี้จะมีผลต่อความสงบเรียบร้อยของหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านเกิดความขัดแย้งระหว่างกันเอง หรือต้องขัดแย้งกับคนนอกหมู่บ้าน ดังนั้น การรู้เรื่องราวดนตรีอย่างถูกต้องและแม่นยำจะเป็นกลไกสำคัญนำไปสู่การจัดการปัญหาที่สอดคล้องกับบริบทหมู่บ้านได้อย่างแท้จริง

2) สำรวจแนวทางแก้ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าชุมชนพร้อมสร้างกลไกการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านเนินสะอาดไม่ถูกบุกรุกจากบุคคลภายนอก ที่ประชุมประชาชนได้เสนอแนะให้กรรมการหมู่บ้านดำเนินการประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านทราบถึงปัญหาและสาเหตุที่เกิดขึ้นว่าทำไมต้องรับเรื่องแก้ปัญหาการบุกรุกและใช้สอยพื้นที่ป่าให้ก่อประโยชน์สูงสุด อาทิ การบอกร่องรอยทางเดิน การแจ้งประชาสัมพันธ์ด้วยหอกระจายเสียงหมู่บ้านถึงช่วงฤดูกาลไหนสามารถเข้าไปเก็บเห็ด พืชผักห้องถัง การใช้สอยไม้ไผ่ เป็นต้น

3) แนวทางการแก้ปัญหา ที่ประชุมประชาชนหมู่บ้านเสนอให้จัดตั้งองค์กรทางสังคมในรูปแบบกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชน เพื่อเป็นองค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างชาวบ้านโดยมีภาคีความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกเข้ามาสนับสนุน ดังนั้น กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชน จึงมีบทบาทดำเนินการบริหารจัดการป่าชุมชนพื้นสุดท้ายของหมู่บ้านเนินสะอาด ให้ตรงคงอยู่หรือไม่ถูกทำลายจนสิ้นสภาพความเป็นพื้นที่ป่าชุมชน โดยมีคณะกรรมการที่ได้รับเลือกจากชาวบ้านจำนวน 9 คน เป็นผู้รับผิดชอบบริหารจัดการให้เป็นไปตามข้อตกลงของชาวบ้าน

3.ร่วมปฏิบัติการ นอกจากการอบรมเพื่อเพิ่มความรู้เรื่องการการจัดป่าชุมชนแล้วนั้น ผู้นำร่วมกับชาวบ้าน และนักศึกษาสาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะกรรมการบุคลากรและสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้ร่วมกันปลูกต้นไม้เพื่อเพิ่มพื้นป่าชุมชน

โดยได้การสนับสนุนพันธุ์ก烙ไม้จากศูนย์เพาะชำกล้าไม้จังหวัดสระแก้ว ซึ่งพันธุ์ไม้ที่ได้รับการสนับสนุนจากศูนย์ฯ เป็นกล้าไม้ประเภทยืนต้น อาทิ ไม้ประดู่ ไม้แดง ยางนา สะเดา เป็นต้น

4.ร่วมรับประโยชน์ เป็นผลลัพธ์จากการความยั่งยืนหากชาวบ้านร่วมกับผู้นำหมู่บ้านดำเนินการบริหารจัดการให้พื้นที่ป่าชุมชนสามารถยังประโยชน์แก่ชาวบ้านที่แท้จริง เช่น ร่วมกันตระหนักรู้ถึงความสำคัญการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนระหว่างชาวบ้าน การจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน การกำหนดกฎเกณฑ์การใช้สอยประโยชน์ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชาวบ้านดังคำกล่าวที่ว่า “ชุมชนให้กมเจ้าเห็คเเน่ให้จ้มไว้ ไม้ล้มทำฟืน ป่ายืนคนยัง” ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านดังกล่าวนี้ จะเป็นกลไกสำคัญนำไปสู่การรับประโยชน์ร่วมกันในรูปแบบผู้เป็นเจ้าของป่าอย่างมีรู้ปัญหาและวิธีการแก้ปัญหาตนเอง และผลจากการแก้ปัญหาสิ้นสุด ประโยชน์ย่อมตกอยู่กับเจ้าของป่าหาโดยแท้จริง

5.ร่วมติดตาม การกำหนดติดตามให้การจัดการพื้นที่ป่าชุมชนให้ยั่งยืน ที่ประชุมประชาชนได้เสนอรูปแบบ 3 วิธีการ คือ การบอกร่องกล่าวด้วยวาจา การประชาสัมพันธ์โดยใช้หอกระจายเสียง หมู่บ้าน และจัดเวรยามตรวจสอบเข้าระวางพื้นที่ป่า โดยคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ฯ จะแบ่งบทบาทหน้าที่เพื่อร่วมกันติดตามดำเนินการให้เกิดประสิทธิภาพ และนำผลการติดตามรายงานแจ้งข่าวโดยใช้หอกระจายเสียงหมู่บ้านเป็นสื่อกลางประชาชนสัมพันธ์

วัตถุประสงค์ที่ 2 ศึกษาศึกษารูปแบบการจัดการป่าชุมชนหมู่บ้านเนินสะoda หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนาคร จังหวัดสระแก้ว

การศึกษาส่วนนี้ เป็นการนำรูปแบบการจัดการป่าชุมชน ที่เกิดขึ้นจากการจัดประชุมประคุณหมู่บ้าน ได้ขอสรุปร่วมกันในประเด็นรูปแบบการจัดการป่าชุมชนหมู่บ้านเนินสะoda ที่สอดคล้องกับความต้องการของชาวบ้าน ซึ่งมีสาระสำคัญได้ดังนี้

1. แนวทางการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน นั้น ต้องใช้กระบวนการกลุ่มซึ่งเป็นองค์กรทางสังคมรูปแบบหนึ่ง ซึ่งเป็นขั้นตอนการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากการร่วมมือและสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างชาวบ้านเนินสะoda ในการจัดการแก้ปัญหาพื้นที่ป่าชุมชน บนพื้นฐานการวิเคราะห์สถานการณ์ การวางแผน การปฏิบัติการ การร่วมรับประโยชน์ และติดตามเพื่อนำไปปรับปรุงให้เกิดประโยชน์ใช้สอยป่าชุมชนบ้านเนินสะoda ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านสูงสุด

2. การสร้างภาคีความร่วมมือ โดยใช้กระบวนการกลุ่ม ที่เกิดขึ้นจากชาวบ้านได้ร่วมกันกำหนดชื่อกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านเนินสะoda เป็นองค์กรงานพัฒนาที่นำไปสู่การสร้างความร่วมมือกับภาคีหน่วยงานสนับสนุนภายนอกหมู่บ้าน โดยเฉพาะสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ลงพื้นที่ทำงานร่วมกับหมู่บ้านทั้งด้านการพัฒนาทักษะ

ความรู้เรื่องการจัดการป่าชุมชน การพัฒนาคุณภาพชีวิต รวมถึงกระบวนการสร้างเครือข่ายงานพัฒนาในระดับพื้นที่ได้อย่างน่าสนใจ

3. การยกระดับเป็นองค์กรทางกฎหมายภายใต้พระราชบัญญัติสภากองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 มาตรา 5 ดังนั้น กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านเนินสะอาด ซึ่งเป็นองค์กรทางสังคมที่จัดตั้งดำเนินงานโดยชาวบ้านนี้ ได้นำไปจดแจ gereรับเป็นสมาชิกสภากองค์กรชุมชนตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนาคร จังหวัดสระบุรี จึงเป็นความร่วมมือการทำงานเครือข่ายองค์กรชุมชนระดับตำบล โดยสภากองค์กรชุมชนจะมีบทบาทหนุนเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนา เช่น การจัดทำแผนชุมชนรายหมู่บ้าน การได้รับสนับสนุนงบประมาณโครงการบ้านมั่นคง ชนบท เป็นต้น

4. กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านเนินสะอาด เป็นองค์กรทางสังคมมีบทบาทพัฒนาสร้างผู้นำงานพัฒนาหมู่บ้าน ที่มีความต่อเนื่องการจัดการแก้ปัญหาหมู่บ้าน อาทิ การพัฒนาอาชีพ การแก้ปัญหาน้ำความยากจน การจัดการสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้าน ฯลฯ ซึ่งเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้อง ยกระดับคุณภาพชีวิตที่เป็นอยู่ของชาวบ้านให้ดีขึ้น

5. กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านเนินสะอาด เป็นองค์กรพัฒนาทักษะระบบการจัดการชุมชนโดยหมู่บ้านเป็นแกนหลัก โดยเฉพาะการพัฒนาทักษะเรียนรู้การทำงานร่วมกับผู้อื่น เช่น การประชุม การตัดสินใจ การรับฟังผู้อื่น ซึ่งกระบวนการพัฒนาทักษะเรียนรู้นับมีความสำคัญในงานพัฒนาที่ส่งผลให้ชาวบ้านสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างพึ่งพาอาศัยกัน ชาวบ้านต่างตระหนักรึงเห็นคุณค่าการอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขแห่งจริง

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การจัดการป่าชุมชนหมู่บ้านเนินสะอาด หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนาคร จังหวัดสระบุรี จะต้องอยู่มีความยั่งยืนอย่างแท้จริงนั้น วิธีการจัดตั้งองค์กรทางสังคมเป็นองค์กรแกนกลางการพัฒนาระดับหมู่บ้าน ภายใต้ชื่อกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านเนินสะอาด ดังกล่าวนี้ จึงเป็นแนวทางการพัฒนาที่ส่งผลต่อกระบวนการแก้ปัญหาป่าชุมชนบ้านเนินสะอาดได้อย่างยั่งยืน และกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านเนินสะอาด ที่จัดตั้งดำเนินงานยังมีบทบาทสร้างความร่วมมือการทำงานเครือข่ายในพื้นที่โดยเฉพาะการเข้าเป็นสมาชิกสภากองค์กรชุมชนตำบลหนองน้ำใส ที่เชื่อมโยงงานพัฒนาในมิติต่าง ๆ อย่างน่าสนใจ

นอกจากนี้แล้ว กระบวนการการกลุ่มที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างชาวบ้านเนินสะอาด ได้เปิดพื้นที่ทางสังคมให้ชาวบ้านต่างได้มาร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์เรียนรู้ข้อมูลข่าวสารรวมถึงการพัฒนาทักษะระบบบริหารจัดการที่นำไปสู่ชุมชนมีขีดความสามารถหรือการพัฒนาศักยภาพชุมชน จัดการตนเองได้อย่างยั่งยืนอย่างแท้จริง ต่อไป

4.2 การอุดหนูเรียน กระบวนการทำงาน และผลงาน ภายใต้ชุดโครงการวิจัยและพัฒนาสร้างพลังร่วมในการพัฒนาเป็นเมืองน่าอยู่ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน โครงการย่อยที่ 2 สร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมที่เหมาะสมกับการพัฒนาเชิงพื้นที่ผ่าน “ผู้เสื้ออุดหนูเรียน” ผู้เสื้ออุดหนูเรียนรายโครงการ (ทีม C) ประกอบด้วยรายละเอียดแต่ละส่วน ดังนี้

4.2.1 หัวผู้เสื้อ: เป้าหมายสูงสุดของโครงการ

ประเด็น การมีส่วนร่วมและรูปแบบการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน บ้านเนินสะอาด ม.6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว

4.2.2 ปักษาใจ: งานวิจัยเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง หลังจากที่ชุมชนและทีมวิจัยทั้งฝ่ายภาครัฐและการและภาคีความร่วมมือ ร่วมกันคิด และวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ที่กับโครงการงาน สสส.

เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมและชุมชนร่วมกันหารูปแบบการจัดการป่าชุมชนด้วยวิธีการจัดตั้งองค์กรทางสังคมภายใต้ กลุ่มนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านเนินสะอาด ขับเคลื่อนดำเนินการจัดการป่าชุมชนบ้านเนินสะอาด ม.6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว

4.2.3 ล้ำตัวชาญ: ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสาธารณะ

กลุ่มนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านเนินสะอาด ได้รับการจัดแจ้งเป็นสมาชิกสภาองค์กรชุมชนกลุ่มนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านเนินสะอาด และได้รับการสนับสนุนงบประมาณดำเนินการเพื่อนำไปแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยภายใต้โครงการบ้านมั่นคงชนบท จำนวน 1 ราย วงเงิน 17,000 บาท

4.2.4 ปักษาใจล่าง: กระบวนการในการทำงานวิจัยที่ใช้ในการทำงานของโครงการ (ในลักษณะ สร้างคน สร้างงาน สร้างเครือข่าย แบบบูรณาการพันธกิจสัมพันธ์กับชุมชน และภาคี)
ขั้นตอนที่ 1 การสร้างการรับรู้ และ การยอมรับ

กระบวนการพัฒนาที่เริ่มจากการสร้างความคุ้นเคยเป็นขั้นตอนแรกของงานวิจัยที่นำไปสู่การใช้งานวิจัยเป็นกลไกขับเคลื่อนแก้ปัญหาป่าชุมชนบ้านเนินสะอาด ซึ่งขั้นตอนสร้างความคุ้นเคยผู้วิจัยให้ลงพื้นที่กับแกนนำชาวบ้านเพื่อหาประเด็นร่วมและการสร้างการรับรู้ที่ดีจะทำให้เกิดการยอมรับและเกิดผลดีต่อระหว่างนักวิจัย ผู้นำ และชาวบ้านเนิน ในการทำงานพัฒนาร่วมกันในระยะต่อไป

วิธีการ

- การจัดเวทีประชาคมหมู่บ้าน เพื่อให้ผู้มีส่วนได้เสียและผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ แสดงความคิดเห็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ซึ่งนำไปสู่การวิเคราะห์ชุมชนเพื่อรับรู้และทราบถึงภัยคุกคามที่เกิดขึ้นหากหมู่บ้านขาดกลไกการจัดการป้องกันให้ป่าชุมชนพื้นสุดท้ายของหมู่บ้าน ย่อมส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นของชาวบ้านในอนาคต

- ประสานหน่วยงานภาครัฐความร่วมมือเข้ามาสนับสนุนในการแก้ปัญหา ทั้งเป็นหน่วยงานในพื้นที่ และหน่วยงานภายนอก ทั้งด้านองค์ความรู้ และการสนับสนุนพัฒนาก้ามายืนต้นเพื่อนำมาปลูกเพิ่มพื้นที่ป่าชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 การปฏิบัติการ

กระบวนการกลุ่ม เป็นองค์กรทางสังคมรูปแบบหนึ่ง ที่ชาวบ้านและผู้นำได้กำหนดขึ้นมา บทบาทในการจัดการป่าชุมชนบ้านเนินสะอาด

วิธีการ

1. การอบรมให้ความทักษะเรื่องการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน
2. กำหนดกฎเกณฑ์การดำเนินงานกลุ่ม
3. ลงพื้นที่ปฏิบัติการเพื่อร่วมกันปลูกป่าเพิ่มพื้นที่ป่าชุมชน
4. กำหนดการติดตามการดำเนินงาน ทั้งจาก การใช้หอกระจายเสียงหมู่บ้าน การตรวจตราด้วยรถมอเตอร์ไซด์

4.2.5 ปักขาวบน: ผลการเปลี่ยนแปลง จากการสร้างคน สร้างงาน สร้างเครือข่าย ชุมชน เรียนรู้ (พร้อมยก Case Support)

หมู่บ้านเนินสะอาด ม.6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนาคร จังหวัดสระแก้ว ชาวบ้านต่างได้ ตระหนักรับรู้ถึงปัญหาร่วมกัน และร่วมกันหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาและนำทรัพยากรและ ศักยภาพที่มีอยู่ในหมู่บ้านมาสร้างกลไกในการจัดปัญหา ด้วยการจัดตั้งกลุ่มนุรักษ์ป่าชุมชนบ้าน เนินสะอาด เป็นองค์กรແນกกลางในการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่

4.2.6 ลำตัวขาว: ข้อเสนอแนะต่อผู้เกี่ยวข้อง

1. ระยะเวลาดำเนินโครงการวิจัยไม่สอดคล้องกับฤดูกาลในพื้นที่ เช่น การปลูกป่า เพิ่มพื้นที่ป่าชุมชน เป็นช่วงฤดูร้อนส่งผลให้ชาวบ้านต้องมาช่วยกันรดน้ำ และเป็นช่วงฤดูกาล เก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตร เช่น ตัดอ้อย ถอนมัน ส่งผลการดำเนินกิจกรรมบางกิจกรรม ชาวบ้านเข้าร่วมน้อย

2. ควรมีการส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชนให้กับเยาวชนเพื่อเกิดความรักความภาคภูมิใจ ในชุมชนของตนเองและยังสร้างความสัมพันธ์อันดีให้กับคนในชุมชน

4.2.7 ปักขาวล่าง: นวัตกรรม องค์ความรู้ ชุดความรู้ และอะไรตี่ ๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งที่คาดคิด และไม่คาดคิด จากโครงการ

1. เกิดกระบวนการกลุ่มเป็นกลไกจัดการป่าชุมชนและยกระดับไปสู่การเข้าภาคี เครือข่ายสภาพองค์กรชุมชนระดับตำบล

บทที่ 5

สรุปผลการดำเนินโครงการ และข้อเสนอแนะ เพื่อนำสู่นโยบายสาธารณะ

ในการศึกษาเรื่อง การส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน บ้านเนินสะอุด ม.6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนาคร จังหวัดสระแก้ว มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมการจัดการป่าชุมชน และศึกษารูปแบบการจัดการป่าชุมชนบ้านเนินสะอุด โดยการนำเสนอในบทนี้จะเป็นการนำเสนอสรุปผลการดำเนินโครงการ และข้อเสนอแนะ เพื่อนำไปสู่นโยบายสาธารณะ

5.1 สรุปผลการดำเนินโครงการ และข้อเสนอแนะในการดำเนินงานเพื่อพัฒนางานวิจัยท้องถิ่นของพื้นที่ดำเนินการ

5.1.1 สรุปผลการดำเนินโครงการ วัตถุประสงค์ที่ 1 ศึกษาระบวนมีส่วนร่วมการส่งเสริมการจัดการป่าบ้านเนินสะอุด หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนาคร จังหวัดสระแก้ว

1. บริบทพื้นที่ เป็นหมู่บ้านที่มีอายุมากกว่า 80 ปี จำนวนครัวเรือน 89 ครัวเรือน ประชากร 322 คน ส่วนใหญ่มีภูมิหลังจากชาวอีสาน ปัจจุบันยังคงรักษาภูมิปัญญา เช่น การทำเกษตรกรรม หมู่บ้านอยู่ห่างจากถนนสายหลักอำเภอวัฒนาคร - บุรีรัมย์ ประมาณ 20 กิโลเมตร ถนนหมู่บ้านมีลักษณะถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก มีระบบไฟฟ้าเข้าถึงทุกครัวเรือน มีระบบบันไดกินน้ำใช้น้ำประปาหมู่บ้าน มีสาระน้ำขนาดใหญ่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐเข้ามาดำเนินการขุดระบายน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง มีลำคลองน้ำธรรมชาติไหลผ่าน ชาวบ้านผู้มีอายุส่วนใหญ่จะทำการศึกษาภาคบังคับ

2. ระบบความเชื่อและสัมพันธ์ทางสังคม หมู่บ้านมีวัดประจำหมู่บ้าน 1 วัด เป็นศูนย์กลางการทำกิจงานบุญประเพณีของหมู่บ้าน แต่ยังมีประเพณีท้องถิ่น คือ การไหว้ฝีบ้านผีเรือน และยังสืบสานประเพณีสำคัญ ด้วยอัญเชิญปัจจุบัน ส่วนสถาบันทางสังคม ประกอบด้วย โรงเรียน วัด โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองน้ำใส และองค์กรที่จัดตั้งดำเนินงานโดยชาวบ้าน ประกอบด้วย กลุ่มโครงการแก้ไขปัญหาความยากจน (กช.จก.) กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) กลุ่momทรัพย์ชุมชน กลุ่มพัฒนาสตรีหมู่บ้าน

3. กระบวนการมีส่วนร่วมส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยและหมู่บ้านได้ดำเนินการ ดังนี้

1) การจัดเวทีประชาชน สร้างกระบวนการร่วมคิดร่วมพูดคุย โดยมีคณะวิทยากรจาก สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ชาวบ้าน ผู้นำ และนักศึกษาสาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะกรรมการราษฎรและสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ดำเนินการจัดทำเวที ประชาชนเก็บข้อมูลและได้รับเคราะห์ข้อมูลพร้อมกับสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม ส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนบ้านเนินสะอาด โดยประสานภาคีความร่วมมือภายนอก นอก เข้ามาดำเนินการให้ข้อมูลแนวทางการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนอย่างยั่งยืนพร้อม กับขอสนับสนุนพันธุ์กล้าไม้จากหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง

2) การประชุมร่วมวางแผน เป็นกระบวนการสร้างความร่วมมือระหว่างผู้นำ ชาวบ้าน และหน่วยงานภายนอก ผ่านการจัดประชุมประชาชนหมู่บ้าน เพื่อสำรวจ แนวทางแก้ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าชุมชนพร้อมสร้างกลไกการอนุรักษ์ป่าชุมชน บ้านเนินสะอาด คือ การจัดตั้งองค์กรทางสังคมในรูปแบบกลุ่มนุรักษ์ป่าชุมชน เพื่อ เป็นองค์กรชุมชนที่มีบทบาทในการบริหารจัดการป่าชุมชนจากความร่วมมือ ระหว่างชาวบ้านโดยมีภาคีความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกเข้ามาสนับสนุน

3) ร่วมปฏิบัติการ ผู้นำ ร่วมกับชาวบ้าน และนักศึกษาสาขาวิชาการพัฒนา ชุมชน ได้ร่วมกันปลูกต้นไม้เพิ่มพื้นป่าชุมชน โดยได้การสนับสนุนพันธุ์กล้าไม้ จากศูนย์เพาะชำกล้าไม้จังหวัดสระแก้ว

4) ร่วมรับประโยชน์ เป็นผลลัพธ์จากการบริหารจัดการให้พื้นที่ป่าชุมชน สามารถยังประโยชน์แก่ชาวบ้านมีสอดคล้องกับวิถีชีวิต โดยเฉพาะกระบวนการมี ส่วนร่วมอิ匕ายได้ถึงมิติผู้เป็นเจ้าของปัญหายอมรู้ปัญหาและวิธีการแก้ปัญหาตนเอง และผลจากการแก้ปัญหาสิ้นสุด ประโยชน์ย่อมตกอยู่กับเจ้าของปัญหาโดยแท้จริง

5) ร่วมติดตาม เป็นการติดตามการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนให้ยั่งยืน ด้วย วิธีการบอกรถว่าด้วยว่า การประชาสัมพันธ์โดยใช้หอกระจายเสียงหมู่บ้าน และ จัดเวรยามตรวจสอบเข้าราระวังพื้นที่ป่า

5.1.2 วัตถุประสงค์ที่ 2 ศึกษาศึกษารูปแบบการจัดการป่าชุมชนหมู่บ้านเนินสะอาด หมู่ 6 ตำบลหนองน้ำใส อำเภอวัฒนาคร จังหวัดสระแก้ว

1. การกระบวนการกลุ่ม เป็นขั้นตอนการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือและสร้าง การมีส่วนร่วมระหว่างชาวบ้านเนินสะอาด ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและการดำรงอยู่ของ ชาวบ้าน

2. การสร้างภาคีความร่วมมือ ภายใต้กลุ่มนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านเนินสะอาด เป็นองค์กรงานพัฒนาที่นำไปสู่การสร้างความร่วมมือกับภาคีหน่วยงานสนับสนุนภายนอก
3. กลุ่มนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านเนินสะอาด ถูกยกระดับเป็นองค์กรทางกฎหมายภายใต้พระราชบัญญัติสภากองครุฑุณชน พ.ศ.2551 เป็นสมาชิกสภากองครุฑุณชนระดับตำบลสามารถเชื่อมโยงสร้างความร่วมมือขับเคลื่อนการทำงานเครือข่ายองค์กรที่มีบทบาทสนับสนุนงานพัฒนาในพื้นที่
4. กลุ่มนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านเนินสะอาด เป็นองค์กรทางสังคมมีบทบาทพัฒนาทักษะระบบการจัดการชุมชนและสร้างผู้นำงานพัฒนาหมู่บ้านที่มีความต่อเนื่องในการจัดการแก้ปัญหาหมู่บ้านด้านต่าง ๆ

5.2 ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานเพื่อพัฒนาวิจัยท้องถิ่นของพื้นที่ดำเนินการ

5.2.1 การกำหนดแผนงานวิจัยความมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในพื้นที่ อาทิ ถูกราคาผลิต การเก็บเกี่ยวผลผลิต

5.2.2 การขยายผลงานวิจัย ควรดำเนินการต่อเนื่อง เพราะหมู่บ้านมีความพร้อม ก่อปรกับภาคีหน่วยงานความร่วมมือให้การสนับสนุนสามารถกำหนดแผนงานเข้าทันนุเริ่มการพัฒนาหมู่บ้านได้อย่างหลากหลายกิจกรรม

5.2.3 ควรมีการจัดทำฐานข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและวิธีการในการแก้ไขปัญหาของชุมชนที่ผ่านมาเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน

5.2.4 เมื่อพบปัญหานอกพื้นที่หรือมีกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนควรมีการคืนผลข้อมูลให้กับคนในชุมชนได้รับทราบและร่วมกันแก้ไขปัญหา

5.3 ประเด็นที่สามารถพัฒนาสู่นโยบายสาธารณะ ระดับชุมชน /จังหวัด ในรูปแบบพันธกิจสัมพันธ์ กับคุณธรรมร่วมมือ

5.3.1 การเชื่อมโยงงานพัฒนาเครือข่าย โดยเฉพาะการเข้าร่วมขบวนองค์กรชุมชน หรือเป็นสมาชิกสภากองครุฑุณชน นั้น สามารถขับเคลื่อนงานประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมระดับจังหวัดย่อมส่งผลต่อนโยบายสาธารณะได้ในลำดับต่อไป

5.3.2 การได้รับสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตภายใน การเข้าร่วมขบวนองค์กรชุมชน นั้น สามารถมาใช้สร้างกลไกการพัฒนาหมู่บ้านได้ เช่น ชุมชนจัดการตนเองด้านสิ่งแวดล้อม โครงการบ้านมั่นคงบุพ เป็นต้น

บรรณานุกรม

- ชัชวาล ทองดีเลิศ. (2547). แนวคิดการพื้นฟูชีวิตชุมชนท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน).
- อรศรี งามวิทยาพงศ์. (2549). กระบวนการเรียนรู้ในสังคมไทยและการเปลี่ยนแปลง : จากยุคชุมชนถึงการพัฒนาความทันสมัย. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยการจัดการทางสังคม มูลนิธิโภมคีมทอง.
- ผู้ใหญ่บ้านสมบูรณ์ ดาชัย (2561). การสัมภาษณ์. วันที่ 26 เมษายน พ.ศ.2561
- ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านสามาน ทองชั่ง (2561). การสัมภาษณ์. วันที่ 26 เมษายน พ.ศ.2561